12 СЕН 1991

ХАЛҚ СЎЗИ

خلق سوزى

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ РЎЗНОМАСИ

1991 йил 1 январдан чиқа бошлаган | 1991 йил 5 сентябрь, пайшанба, 172-сон | НАРХИ ОБУНАЧИГА 7 ТИЙИН. СОТУВДА 10 ТИЙИН.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ҚОНУНИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ДАВЛАТ МУСТАҚИЛЛИГИ АСОСЛАРИ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон ССРнинг Мустақиллик декларациясига ва Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги тўғрисидаги баёнотига асосланиб, Ўзбекистон Республикасининг Олий Кенгаши ушбу қонунни қабул қилади.

1-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз таркибидаги Қорақалпоғистон Республикаси билан бирга, мустақил, демократик давлатдир.

2-модда. Ўзбекистон Республикасининг халқи суверендир ва у республикада давлат ҳокимиятининг бирдан-бир соҳибидир. У ўз ҳокимиятини ҳам бевосита, ҳам вакиллик идоралари тизими орқали амалга оширади.

3-модда. Ўзбекистон Республикаси тўла давлат ҳокимиятига эга, ўзининг миллий-давлат ва маъмурий-ҳудудий тузилишини, ҳокимият ва бошқарув идоралари тизимини мустақил белгилайди.

4-модда. Ўзбекистон Республикасининг давлат чегараси ва ҳудуди даҳлсиз ва бўлинмас бўлиб, унинг халқи ўз хоҳиш-иродасини эркин билдирмасдан туриб ўзгартирилиши мумкин эмас.

5-модда. Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва унинг қонунлари устундир. Ўзбекистон Республикаси Давлат идораларининг тизими ҳокимиятни қонун чиқарувчи, ижроия ва суд ҳокимиятига ажратиш тартиби асосида қурилади.

6-модда. Ўзбекистон Республикаси Мудофаа ишлари вазирлигини тузиш, миллий гвардия ва ноҳарбий (муқобил) хизмат ташкил этиш ҳуқуқига эга.

Суверен Ўзбекистон Республика ҳудудида СССР Қуролли Кучларини шакллантириш ва уларга раҳбарлик қилиш масалаларида ҳарбий сиёсатни амалга ошириш ҳуқуқини ўзида сақлаб қолади.

7-модда. Ўзбекистон Республикаси Давлат мустақиллигининг моддий асоси унинг мулкидир.

Республика ҳудудидаги ер, ер ости бойликлари, сув ва ўрмонлар, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, табиий ва бошқа ресурслар, республиканинг маънавий бойликлари Ўзбекистон Республикасининг миллий бойлиги, мулки ҳисобланади.

8-модда. Давлат мулки объектлари, шунингдек давлат корхоналари, муассасалари ва ташкилотларининг, шу жумладан Иттифоқ қарамоғида бўлиб келган корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг мол-мулки, уларнинг асосий ишлаб чиқариш, ноишлаб чиқариш ва оборот ёки бошқа фондлари ҳамда ўзга мол-мулки, ички коммуникация, транспорт, алоқа ва энергетика тизимлари, республика картографияси ва геодезияси Ўзбекистон Республикасининг мулкидир.

9-модда. Ўзбекистон Республикасининг мулкини давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш республика қонунларига мувофиқ амалга оширилади. Республика ҳудудида жойлашган, иттифоқ қарамоғида бўлиб келган давлат корхоналарини акцияли жамиятларга айлантириш, уларни мулкнинг бошқа шаклларига ўтказиш фақат Ўзбекистон Республикаси қонунларида кўзда тутилган шартлар асосида ва тартибда амалга оширилади.

10-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида олтин, бошқа қимматбаҳо металлар ва тошларни қазиб чиқариш, қайта ишлаш ва сақлашни мустақил амалга оширади ҳамда назорат қилади, ўз олтин захирасини яратади.

Ўзбекистон Республикаси СССРнинг олтин захирасида, олмос ва валюта жамғармаларида ўз улушига эга.

11-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз пул бирлиги — миллий валютасини жорий этишга, жами пул обороти, пул ва бошқа давлат қимматли қоғозлари эмиссияси ҳажмларини мустақил белгилашга ҳақли.

12-модда. Ўзбекистон Республикаси мустақил молия ва кредит сиёсатини амалга оширади. Республика ҳудудида олинадиган солиқлар ва йиғимлар Ўзбекистон Республикасининг давлат бюджетига ва маҳаллий бюджетларга тушади.

13-модда. Ўзбекистон Республикаси чет давлатлар билан дипломатик, консуллик, савдо алоқалари ва бошқа алоқалар ўрнатади, улар билан мухтор вакиллар айирбошлайди, халқаро шартномалар тузади, халқаро ташкилотларнинг аъзоси бўлиши мумкин.

14-модда. Ўзбекистон Республикаси халқаро иқтисодий муносабатларнинг мустақил субъекти бўлиб, чет эл инвестицияларини амалга ошириш шартларини, инвесторларнинг ҳуқуқларини белгилайди, ўзининг конверсия қилинадиган валюта жамғармасини яратади, олтин ва бошқа захираларни, айирбошланадиган валютани сотади ва сотиб олади.

15-модда. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида инсон ҳуқуқлари умумий декларациясига мувофиқ ҳолда Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги жорий этилади.

Ўзбекистон Республикасининг барча фуқаролари миллатидан, элатидан, ижтимоий чиқишидан, қайси динга мансублигидан ва эътиқодидан қатъи назар бир хил фуқаролик ҳуқуқларига эгадирлар, республика конституцияси ҳамда унинг қонунлари ҳимоясида бўладилар.

Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари республикадан ташқарида ҳам Ўзбекистон Республикасининг ҳимоясида бўладилар.

16-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз тараққиёт йўлини, ўз номини аниқлайди, ўз давлат рамзларини: герби, байроғи, мадҳиясини таъсис этади, ўз давлат тилини белгилайди.

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг рамзлари муқаддасдир ва уларни ҳар қандай таҳқирлаш қонун билан жазоланади.

17-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз таркибидаги Қорақалпоғистон Республикасининг ҳудудий бутунлигини ва мустақиллигини эътироф этади. Ўзбекистон Республикаси билан Қорақалпоғистон Республикаси ўртасидаги ўзаро муносабатлар тенг ҳуқуқлилик асосида, улар ўртасидаги икки томонлама шартномалар ва битимлар воситасида қурилади.

Қорақалпоғистон Республикаси Ўзбекистон Республикаси таркибидан тегишли қонунлар асосида эркин чиқиш ҳуқуқини сақлаб қолади.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти И. КАРИМОВ.
Тошкент шаҳри,
1991 йил 31 август.

Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисида Олий Кенгаш БАЁНОТИ

Ўтмишдан сабоқ чиқариб ва ССР Иттифоқининг сиёсий ҳамда ижтимоий ҳаётидаги ўзгаришларни эътиборга олиб,

— халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларда қайд этилган ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқига асосланиб,

— Ўзбекистон халқларининг тақдири учун бутун масъулиятни англаб,

— шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари, мустақил давлатлар ўртасидаги чегараларнинг бузилмаслиги тўғрисидаги Хельсинки шартномаларига қатъий садоқатини баён этиб,

— миллати, диний эътиқоди ва ижтимоий мансублигидан қатъи назар, республика ҳудудида яшовчи ҳар бир кишининг муносиб ҳаёт кечиришини, шаъни ва қадр-қимматини таъминлайдиган инсонпарвар демократик ҳуқуқий давлат барпо этишга интилиб,

— мустақиллик декларациясини амалга ошира бориб, Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Олий Кенгаши Ўзбекистоннинг Давлат мустақиллигини ва озод суверен давлат — Ўзбекистон Республикаси ташкил этилганлигини тантанали равишда эълон қилади.

Ўзбекистон Республикасининг, ўз таркибидаги Қорақалпоғистон Республикаси билан бирга, ҳудуди бўлинмас ва даҳлсиздир.

Ўзбекистон Республикасининг бошқа давлатларга ҳудудий даъволари бўлмай, у ўз ҳудуди ва унинг табиий бойликларига нисбатан олий ҳуқуқа эгадир.

Давлат ҳокимиятининг бирдан-бир соҳиби Ўзбекистон Республикасининг озод мустақил халқидир.

Ўзбекистон Республикаси тўла давлат ҳокимиятига эга, ўзининг миллий-давлат ва маъмурий-ҳудудий тузилишини, ҳокимият ва бошқарув идораларининг тизимини мустақил белгилайди.

Ўзбекистон иттифоқда ягона иқтисодий майдон вужудга келтирилиши, суверен ва мустақил давлатлар ўртасида мутлақо тенг ҳуқуқли, ўзаро манфаатли шартларда сиёсий ва иқтисодий шартномалар тузилиши тарафдоридир.

Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллигини, фуқароларининг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини ҳамда ҳудудий бутунлигини ҳимоя қилиш мақсадларида Мудофаа ишлари вазирлиги ва миллий гвардия тузилади. Республика ҳудудида жойлаштирилган СССР Ички ишлар вазирлигининг, СССР Давлат хавфсизлиги қўмитасининг идоралари, шунингдек ички қўшинлар Ўзбекистон Республикасининг ҳуқуқий тобеълигига олинди.

Ўзбекистон Республикаси СССР Мудофаа вазирлигининг республика ҳудудида жойлаштирилган ҳарбий қисмлари ва қўшилмаларини шакллантириш ҳамда уларга раҳбарлик қилишга ҳақли эканлигини маълум қилади, жамоа хавфсизлигини вужудга келтиришда ва ССР Иттифоқининг стратегик қўшинларини сақлашда қатнашади.

Халқаро ҳамжамиятнинг тўла ҳуқуқли аъзоси бўлган Ўзбекистон Республикаси халқаро муносабатларда мустақил давлат, халқаро ҳуқуқ субъекти сифатида қатнашади, унинг асосий мақсадлари мустаҳкам тинчлик, қуролсизланиш, ўз ҳудудини қурол-яроғлардан ҳоли қилиш, ядровий қуролни ва бошқа оммавий қирғин қуролларини йўқотиш, суверен давлатлар ўртасидаги низо ва зиддиятларни ҳал этишда куч ишлатиш ва тазйиқ ўтказишга, энг аввало ҳарбий куч қўллашга йўл қўймаслик, инсониятнинг жаҳоншумул муаммоларини ҳал этишда давлатлар ҳамкорлиги ва халқлар бирдамлигидан иборатдир.

Бундан буён Ўзбекистон Республикаси ҳудудида Республика Конституцияси ва қонунлари шак-шубҳасиз устун деб эътироф этилади.

Ўзбекистон Республикаси олдиндан ҳеч қандай шарт қўймаган ҳолда барча шериклар билан бевосита тенг ҳуқуқли, ўзаро манфаатли битимлар ҳамда шартномалар тузиш учун ўзини очиқ деб эълон қилади.

Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида яшовчи барча халқларга тенг сиёсий ҳуқуқларни ва ижтимоий-иқтисодий ҳамда маданий ривожланишда тенг имкониятларни кафолатлайди.

Ўзбекистон Республикаси ирқчиликка, шовинизмга, миллатчиликка, халқларнинг ҳуқуқларини чеклаш йўлидаги ҳар қандай уринишларга қатъиян қарши чиқади.

Ўзбекистон Республикаси халқаро ҳуқуқ доирасида ҳамма эътироф этган қонун-қоидалар устунлигини тан олади.

Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг навбатдан ташқари олтинчи сессиясида 1991 йил 31 августда қабул қилинган.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг қарори

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ДАВЛАТ МУСТАҚИЛЛИГИНИ ЭЪЛОН ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДА

Олий Кенгаш **қарор қилади:**

1. Республиканинг давлат мустақиллиги тўғрисидаги Олий Кенгаш баёноти тасдиқлансин ва республика бундан буён Ўзбекистон Республикаси деб аталсин.

2. 1 сентябрь Ўзбекистон Республикасининг Мустақиллиги куни деб белгилансин ва 1991 йилдан бошлаб бу кун байрам ва дам олиш куни деб эълон қилинсин.

3. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Раёсати республика конституциясига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш тўғрисидаги таклифларни тайёрласин ҳамда уларни Олий Кенгашнинг муҳокамасига киритсин.

4. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Раёсати ва Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси республиканинг мустақиллигини ҳуқуқий жиҳатдан таъминлашга қаратилган қонунлар лойиҳалари устидаги ишларни тезлаштирсин.

5. Ўзбекистон Республикасининг Олий Кенгаши Иттифоқнинг ва унинг таркибига кирадиган барча мустақил давлатларнинг олий қонун чиқарувчи идораларига, барча хорижий давлатларга ва жаҳон ҳамжамиятига мурожаат қилиб, уларнинг республиканинг давлат мустақиллиги эълон қилинган ҳужжатини тан олишга даъват этади.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг раиси Ш. ЙЎЛДОШЕВ.
Тошкент шаҳри,
1991 йил, 31 август.

Боғдод районидаги «Пахтакор» жамоа хўжалигининг Қизилтепа агроучасткаси бошлиғи Ўзбекистонда хизмат кўрсатган пахтакор Саидазим Тўхтасинов раҳбарлик қилаётган пахтакорлар 300 гектар чўл массивида деҳқончилик қилиб мўл ҳосил етиштирдилар. Далаларда пахталар қийғос очилди. Ҳозирги ҳисоб-китобларга кўра, ҳосилдорлик гектар ҳисобига 30 центнерни ташкил қилмоқда. Пахтакорлар бу йилги ҳосилнинг юз фоизини машиналарда теришни режалаштирганлар.

СУРАТДА: агроучастка бошлиғи Саидазим Тўхтасинов ҳосил чўғидан мамнун.

Т. ҲАМРОҚУЛОВ олган сурат.

Съезд иши давом этмоқда

МОСКВА, 4 сентябрь. ТАССнинг парламентдаги мухбирлари Кремлнинг съездлар саройидан хабар қиладилар:

Бугун эрталаб соат ўнда СССР халқ депутатларининг бешинчи, навбатдан ташқари съездида навбатдаги мажлис бошланди. Унда, кун тартибидаги асосий масала — СССР Президенти билан республикалар олий раҳбарларининг баёноти юзасидан бўлган мунозара якунланиши кутилмоқда. Куни кеча М. С. Горбачев билан Б. Н. Ельцин сўзга чиққан эдилар. Бўлиб ўтган фикрлашувлар давомида парламент аъзолари марказнинг ва мустақил давлат бўлиб қолган республикаларнинг умумий кучғайратлари билан ишлаб чиқилган сиёсий йўлни қўллаб-қувватладилар.

Кеча кечқуруң депутатларга қонун лойиҳалари тарқатилди, бу лойиҳалар юзасидан яширин овоз бериш ўтказилиши лозим. Ўтиш даврида СССР Давлат ҳокимияти ва бошқаруви идоралари тўғрисидаги қонун лойиҳаси шу ҳужжатларнинг энг муҳимидир.

Бугун эрталабки мажлисда СССР Президенти М. С. Горбачев раислик қилди.

М. С. ГОРБАЧЕВНИНГ СССР ХАЛҚ ДЕПУТАТЛАРИ НАВБАТДАН ТАШҚАРИ БЕШИНЧИ СЪЕЗДИДА СЎЗЛАГАН НУТҚИ

Ҳурматли съезд!

Ўтган ҳафталар давомида халқ ўз тақдирини парламентларда, фикрларнинг ошкора тўқнашувларида, митинглардагина эмас, балки, афсуски, баррикадаларда ҳам ҳал этди. Фожиа содир бўлиб, қон тўкилди.

Менинг фикрим сизларга маълум. Агар маъруза қилганимда бу фикрларни муфассал баён этиб бермоқчи эдим. Ҳозир эса содир бўлган воқеаларнинг ҳаммаси мен учун оғир сабоқ эканлигини айтиш билангина чекланаман.

Шу билан бирга ғайриконституциявий тўнтариш натижасида вужудга келган воқеалар нақадар фожиали бўлмасин, бу ҳодиса мустақил давлатларнинг иттифоқи тўғрисидаги янги шартнома имзоланишига бир кун қолганида содир бўлганлиги сабабли иқтисодий муаммоларни ҳал қилиш вақти бой бериб қўйилди ва мамлакатдаги ижтимоий вазият ҳаддан ташқари кескинлашди. Ҳолбуки, янги Иттифоқ шартномасининг имзоланиши тотувлик ва ҳамкорликни мустаҳкамлаш имкониятларини очган бўлур эди. Биз 1985 йилдан бери қилиб келган ишлар шундай шарт-шароитларни, мамлакатда шундай воқеликларни вужудга келтириш имкониятини бердики, шу туфайли фитна аввал бошданоқ мағлубиятга маҳкум эканини тасдиқлади. Халқ фитнани қабул этмади; армия халқ билан бирга қолди; шу йилларда камол топган ва янтиланиш йўлидан борувчи мамлакат учун жон беришга тайёр бўлган янги авлодни биринчи бор кўрдик. Сиз билан биз янги тафаккур негизида меҳнат қилиб, давлатлар ва халқлар билан янги муносабатлар ўрнатиб беҳуда иш қилмаганимизни кўрдик, бу давлатлар ва халқлар қийин дамларда демократиянинг ёнини олдилар, исёнга қарши чиққанларни қўллаб-қувватладилар. Гарчи ҳали кўп иш қилмаган, янгилишган, хатоларга йўл қўйилган бўлсакда, ҳар ҳолда нима қилганлигимиз маълум бўлди.

Шу нуқтаи назардан айтмоқчиманки: жамиятимиз турмушининг ҳамма соҳаларини қамраб олувчи теран инқилобий ўзгаришлар йўлига содиқлик масаласига келганда Горбачев ўша-ўша. Бироқ у танлаб олинган асосий йўлга нақадар содиқ бўлмасин, Горбачев бирмунча ўзгариб тактикадаги усуллар ва ҳаракатлардаги хатолар ва янглишишларни кўра билди, аввало тезроқ, шу босқичнинг ўзидаёқ бизга ҳалақит бериб келган марказлаштирилган тизим тузилмаларидан халос бўлиш зарурлигини ўз вақтида англаб олмаганини пайқади. У мазкур йўлни ўтказиш учун масъулиятни ўз зиммасига ола биладиган янги, демократик кучларни бирлаштириш учун ўз обрў-эътиборидан вақтида ва тўла-тўкис фойдалана билмаганини пайқаб олди.

Бунга яна кўп гапларни қўшишим мумкин эди, бироқ асосий масалага ўтиш учун бу қисмни туғаллайман. Жамият алғов-далғов бўлиб кетди. У нималар содир бўлганини ва содир бўлган воқеаларнинг манбалари қаердалигини, бундай ҳодисалар ортиқ такрорланмаслиги учун нималар қилиш зарурлигини охиригача тушуниб олишни хоҳлайди. Энг муҳими эса: вужудга келган вазиятдан қандай қилиб қутулса бўлади, мана шу жуда мушкул вақтда масъулиятни зиммага оладиган тузилмалар ва одамлар қани? Шу саволлар ҳозир одамларга тинчлик бермаяпти. Аслида, СССР халқ депутатлари съездини шошилинч чақириш ҳам шу саволлар тақозо этди. СССР Президенти билан иттифоқдош республикалар раҳбарларининг баёнотини ҳам мана шулар тақозо этди.

Шу муносабат билан мен, аввало, умуман съезд, халқ депутатларининг кўпчилиги фикрлар нақадар хилма-хил бўлмасин, вазиятни баҳолашга юксак масъулият билан қараб, киритилмаган таклифларни принцип жиҳатдан қўллаб-қувватлаганликларидан мамнуният изҳор этаман.

Белгиланган чора-тадбирларга нутқларда ҳуқуқий баҳо берилди, турли қўшимчалар ва таклифлар айтилди. Эҳтимол, уларнинг ҳаммасини ҳам рўёбга чиқариб бўлмас, бироқ ҳамма қимматли ва фойдали таклифлар эътиборсиз қолмаслиги керак, ўтиш даврида ишлаши лозим бўлган ва умид қиламанки, съезд томонидан қўллаб-қувватланадиган идоралар амалий ишни йўлга қўйиш учун шу таклифлардан фойдаланадилар.

Айни вақтда баёнотни конституцияга ва мамлакат қонунларига зид бўлган қандайдир ҳужжат, деб кўрсатмоқчи бўлган ўртоқларнинг нутқларини жавобсиз қолдира олмайман. Бунинг устига ўша нутқларда мазкур баёнот оз бўлмаса яна бир тўнтариш деб аталди. Бундай гапларни мен қатъиян рад қиламан. Демократияни ҳимоя қилиш, мамлакатни қутқариш соҳасидаги энг зарур тадбирларни таъминлаш йўлидаги чора-тадбирларни халққа қарши қандайдир шум ният деб кўрсатиш, миллион-миллион сайловчиларнинг ва парламентларнинг манфаатларини ифодаловчи қонуний сайлаб қўйилган кишиларни эса қаллоблар деб аташ йўлидаги уринишларга йўл қўйиб бўлмайди, бундай уринишлар қатъиян рад қилиниши лозим.

Буларнинг ҳаммаси нақадар бемаънилигини шу нарса кўрсатиб турибдики, Президент ва республикаларнинг раҳбарлари ўз баёноти билан съездда яъни давлат ҳокимиятининг олий конституциявий органида чиқиб, ундан ўз ваколати доирасида қарор қабул этишни илтимос қилдилар. Аммо гап, фақат ҳуқуқий жиҳатдагина эмас, биз янгича қадамлар қўйиш лозим бўлган даврда яшаб турибмиз. Тўнтариш мамлакатни бошқариб бўлмайдиган таназзул ёқасига олиб бориб қўйган вазиятда 11 республиканинг раҳбарлари учрашиб, бутун жамиятимизни тўлқинлантираётган энг муҳим масалалар юзасидан келишилган бир фикрга келганликлари принципиал жиҳатдан муҳимдир.

Хўш, бу — қандай фикрлар эканлиги ҳақида яна бир бор ўйлаб кўрайлик. Баёнотда мустақил давлатларнинг иттифоқи тўғрисида шартнома тузиш, иқтисодий битим имзолаш, ислоҳотларни ўтказиш жараёнини бошқарадиган республикалараро воситаларни вужудга келтириш, шу мураккаб даврда республикаларнинг баҳамжиҳат ҳаракат қилиши зарурлиги ҳақида гапирилди. Бунда жамоа хавфсизлигини таъминлаш ва ягона қуролли кучларда ҳарбий ислоҳот ўтказиш тўғрисида шартлашиб олиш кераклиги айтилади.

Шундай қилиб гап, ҳозирги жуда мураккаб шароитда сиёсий, иқтисодий, мудофаа, илмий, маданий маконни сақлаб қолишга, инсоннинг эркинликлари ва ҳуқуқлари тўғрисида декларация қабул этишга интилиш ҳақидагина бормоқда. Ниҳоят унда халқаро мажбуриятлар, шу жумладан ҳарбий масалаларга, қурол-яроғлар устидан назорат ўрнатишга оид мажбуриятлар, ташқи иқтисодий мажбуриятлар — мамлакатни ва жаҳон ҳамжамиятини ташвишлантираётган масалалар

(Давоми 2-бетда).

МУАЛЛИМЛАР ДОРИЛФУНУНИ

Ўқув йили бошланиши арафасида К. Д. Ушинский номли ўқитувчилар малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш марказий институтининг янги комплекси фойдаланишга топширилди. Бу ерда муаллимларнинг касбкор тайёргарлигини яхшилаш, уларни ўқитиш, илғор педагогика тажрибаси билан таништириш, соғломлаштириш учун барча зарур шарт-шароит муҳайё қилинган.

Янги ўқув комплексининг очилишига бағишланган митингда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети котиби К. Ю. Юсупов сўзга чиқди. У замонавий компьютер техникаси билан жиҳозланган ўқув хоналарини, кутубхона, ётоқхона, санаторий - профилакторийни кўздан кечирди, институт профессор-ўқитувчилари ва тингловчилари ҳузурида маъруза қилди.

Яқинда қабул этилган Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисидаги қонун сиёсий ва иқтисодий суверенликни қарор топтиришда, маънавий покланиш, ижтимоий адолат ва аҳолига муносиб турмуш шароитини яратиб беришда янги истиқболлар очмоқда. Жамиятнинг янгиланиши эса мактабдан бошланади, истиқбол режаларининг рўёбга чиқиши кўп жиҳатдан унинг иши самарасига боғлиқ. Ўқувчиларнинг билимлари сифатини оширишда, таълим ва тарбиянинг узвий бирлигини таъминлашда муаллимларнинг ўрни ва масъулияти тобора ўсиб бормоқда.

Учрашувда таъкидлаб ўтилганидек, Ўзбекистон раҳбарияти ўқитувчи ва ўқувчиларни ижтимоий ҳимоялаш, қобилиятли болаларни қўллаб-қувватлаш, ёшларга тил ўргатишга доир қатор тадбирларни белгилади.

К. Ю. Юсупов институт ўқитувчилари ва тингловчиларининг кўплаб саволларига жавоб қайтарди.

Учрашувда Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазири Ж. Ғ. Йўлдошев иштирок этди.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети матбуот маркази.

М. С. ГОРБАЧЕВНИНГ СССР ХАЛҚ ДЕПУТАТЛАРИ НАВБАТДАН ТАШҚАРИ БЕШИНЧИ СЪЕЗДИДА СЎЗЛАГАН НУТҚИ

(Давоми. Боши 1-бетда).

тасдиқлаб берилган. Агар шу режалар рўёбга чиқарилса, демократик маконнинг барбод бўлишига ҳам йўл қўйилмаган бўлади.

Бешинчи съезд ҳозирги шароитда бирдан-бир мумкин бўлган қарорни қабул этадиган даражада доно ва иродали бўлиб чиқишидан умидворман. Қарорларни қабул қилишга ҳам, уларни бутун мамлакат ҳудудида амалга оширишни таъминлашга ҳам қодир бўлган обрў-эътиборли идорагина мамлакатнинг бошқарилишини чинакамига тиклай олиши равшан. Бизнинг назаримизда ўтиш даврида таклиф этилган таркибдаги давлат кенгашигина мана шундай идора бўлиши мумкин.

Мунозара давомида вакиллар кенгашини яъни ўтиш давридаги ўзига хос қонун чиқарувчи ассамблеяни тузиш тўғрисидаги таклиф алоҳида муҳокама қилинди. Баёнотни имзолаган муаллифлар бу ерда шу хусусда айтилган мулоҳазаларни зўр масъулият билан қабул этдилар. Бизнинг умумий фикримиз шундан иборатки, бу ғояни эҳтимол, вакиллар кенгаши орқали эмас, балки Олий Кенгаш орқали — янги иттифоқ шартномаси лойиҳасига асос қилиб олинган қоида негизида рўёбга чиқариш мумкин бўлур эди. Ўша лойиҳада иккита палата кўзда тутилган, республикалар кенгаши бор ва мухториятларнинг манфаатлари эътиборга олинган эди. Ҳеч бўлмаганда уларнинг ҳар бирига биттадан овоз бериш мумкин. Хуллас, бу масалани ҳал этса бўлади, деб ҳисоблайман.

Фақат гап айни ўтиш даврининг идоралари ҳақида бораётганини назарда тутиш керак. Қисқа муддатларда шарт-шароитларни тайёрлаш ҳамда Иттифоқ шартномаси доирасида ҳокимият ва бошқарувнинг янги тузилмаларини, тузилмоқчи бўлган иқтисодий битим ва бошқа битимларни вужудга келтириш лозим.

Бироқ ҳозир тезроқ ҳаракат қилиш — бу энг муҳим вазифадир. Ўртоқ Силаев яна бир карра эслатиб ўтганидек, озиқ-овқат таъминоти, қишга тайёргарлик, қонунийликни, молиявий вазиятни мустаҳкамлаш соҳасидаги кечиктириб бўлмайдиган масалалар бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилишни тақозо этади.

Вазиятни қўлга олиш ва олға ҳаракат қилиш учун шарт-шароит бор. Агар биз янги шакллардаги ўзаро алоқани йўлга қўя олсак, янги тузилмаларни, янги одамларни ишга солиб юборсак, Ғарб ҳам қўллаб-қувватлайди. Шу сабабли ички жараёнлар учун ҳам, дунё билан ҳамкорлик қилиш учун ҳам зудлик билан ҳаракат қилишимиз зарур.

Ниҳоят, сўнгги масала. Тўнтаришда қатнашган кишиларнинг айбдорлигини аниқ суриштириб билиш, уларни қонунга биноан жазолаш зарурлиги ҳақида гапирган кишиларнинг фикрига тўла-тўкис қўшиламан. Бироқ «алвастиларни ов қилиш» бир ёқда турсин, жавобгарликни ҳеч бир айбсиз фуқаролар зиммасига юклаб қўйишга асло йўл қўйиб бўлмайди. Давлат кенгаши, барча ҳокимият тузилмалари, табиийки, Президент ҳам буни кузатиб туришлари керак. Сиёсий сабабларга кўра фуқаролик ҳуқуқлари бузилишига йўл қўйилмаслигига ҳеч кимда шубҳа-гумон бўлмаслиги керак. Буни биз бутун мамлакатга қатъий қилиб айтишимиз лозим.

Сўзимнинг охирида давлатчилигимиз тўғрисидаги масала ҳеч кечиктирилмай равшанлаштирилиши лозим бўлган марказий масала эканлигига имоним комил эканини айтиб ўтмоқчиман. Шу масалани равшанлаштирмасак, бошқа масалалар: иқтисодий, сиёсий, ижтимоий, миллатлараро ва шу каби масалаларни ҳам ҳал эта олмаймиз. Референдумда одамлар иттифоқни сақлаб қолиш ва қатъиян янгилаш истагини изҳор этдилар, Ново-Огарево жараёни давомида биз мустақил давлатлар иттифоқи деган ибора хусусида келишиб олдик. Энди бу ибора қайта идрок этишга муҳтожми? Агар шундай бўлса, келинглар қайтадан идрок этайлик, иттифоқни чинакамига ихтиёрий қилайлик, у ҳамманинг манфаатларига жавоб берадиган бўлсин, баъзи масалалар хусусида федератив алоқаларни, бошқа масалалар хусусида конфедератив алоқаларни, учинчи масалалар хусусида қўшилган давлатлар алоқаларини йўлга қўйиш мумкин бўлсин. «Мустақил давлатлар иттифоқи» ибораси ана шуларнинг ҳаммасини эътиборга олиш имконини беради.

Агар съезд Президент билан республикалар раҳбарларининг баёнотида айтилган мулоҳазалар ва таклифларни қўллаб-қувватлайдиган бўлса, у ҳолда мана шу тарихий масъулиятли пайтда съезд ўз вазифасини бажарган бўлади.

Депутат ҳисоботи

ТАСКИН

СССР халқ депутатлигига сайланганимга ҳам икки ярим йил бўлиб қолибди, яъни ярим довондан ошибди. Бу ёғи эниш... Хўш, шу вақт орасида нималар қилдим? Топшириқлар, сўровлар, илтимосларни қандай бажардим?

Бу борада сансоларликка, чалкашликка йўл қўймаслик учун алоҳида-алоҳида тадбирлар тузганман. Амалга оширган ва ошираётган ишларимдан айримларини рўзнома муштарийларига сўзлаб бермоқчиман.

Бозор иқтисодиётига ўтишимиз муносабати билан вилоятимизда давлат буюртмасидан ортган пахта толасини сақлаш, жўнатиш пунктига катта эҳтиёж сезилмоқда. Жиззах шаҳридаги пахта тозалаш заводини ана шундай жойга айлантириш ҳақида таклифлар ҳам бор. Бу экологик нуқтаи-назардан ҳам маъқул иш бўларди. Қолаверса, ҳозир айрим бақувват хўжаликлар ўз ҳудудларида кичик пахта тозалаш заводлари қуриб олишга киришишган. Жумладан, Арнасойдаги Рокоссовский номли, Зарбдордаги «Ленин йўли» номли давлат хўжаликларида бу ишлар бошлаб юборилган. Яқин йиллар ичида бундай хўжаликлар янада кўпайиши муқаррар.

Вилоятимиздаги 70 фоиз мактабларнинг биноси жиддий, қайта қуришга муҳтож. Шу боис кўпдан-кўп қишлоқларда мактаблар қуришга ёрдам беришимни сўрашган. Бу борада бирмунча ишларни бажаришга муваффақ бўлдим: Арнасой район Жуков номли давлат хўжалигидаги мактабни 360 ўринга мўлжаллаб кенгайтириш режалаштирилди. Рокоссовский номли хўжаликда эса тайёр котеж биноси қўшимча ўқув биносига айлантирилди. Келгуси йили районда 560 ўринли иккита мактаб биноси қуриладиган бўлди.

1993 йили Бахмал район «Нурли қуёш» совхозида 844 ўринли мактаб, Ғаллаорол шаҳрида 52 ўринли меҳмонхона қурилиши бошланади. Ғаллаорол район Ленин номли совхозда 960 ўринли мактабни янаги йили ишга тушириш мўлжалланмоқда. Шунингдек, Жиззах районидаги Ғафур Ғулом номли мактабнинг 834 ўринли янги биноси бугун-эрта ишга тушиб қолса ажаб эмас.

Ўсматда Жиззах устки кийимлар фабрикасининг цехи (мослаштирилган бинода)ни очишга эришдик. Аммо бино махсус қурилмагани учун ишчилар саломатлигига зиён етказувчи жузъий камчиликлар бор. Цехда шамоллатгич қурилмалари ўрнатилиши, гигиеник хоналар ташкил этилиши шарт. Ана шунда иш унумдорлиги ошади. Маҳсулотлар сифати ҳам яхшиланади.

Ғаллаорол район Карл Маркс номли совхоз касаба уюшмаси қўмитасининг раиси Аблоқулов Қоровултепа сув омборидан сув келтириб беришни сўраган эди. Ҳужжатлар тайёрланиб, беш йиллик режага киритилди.

Октябрь райони марказидаги ётоқхонани мослаштириб, 50 ўринли болалар шифохонасига айлантирдик. Албатта, бу заруриятдан бажарилган тадбир, келгусида айниқса, болалар учун у-бу нарсаларни «мослаштириш»дан қочмоғимиз керак, деб ўйлайман.

Пахтакор район Ульянов номли совхозда 140 ўринли болалар боғчасини ва Ульянов шаҳридаги 313 минг сўмлик марказий автобус бекатини ҳам «Жиззахдаштқурилиш» бирлашмаси яқин орада фойдаланишга топширади. Мазкур ташкилот ҳамиша ўз сўзининг устидан чиқиб келган, унга ишонса бўлади.

Жиззах шаҳрида бир нечта тўққиз қаватли уйлар қурилган, аммо юқорига ичимлик суви чиқариш ҳақида пухта ўйланмаган. Бунинг устига лифтлар ҳам ишламайди, денг. Оқибат, одамлар пақир кўтариб кўчада изғишга, сўнг тўққизинчи қаватга пиллапоялар орқали кўтарилишга мажбур бўлмоқдалар. Ҳозир ҳар биттаси икки минг куб сув сақлайдиган ҳовузли иккита насос станцияси қурилиши поёнига етай деб қолди. Аммо сувларни уйларга улаш линияси мутасаддилар томонидан етарли ўйлаб қурилган эмас! Мен бу масалани бир неча бор кўтардим,. аммо улар пинагини бузишмаяпти.

Депутатлик фаолиятимда мени энг кўп қийнайдиган, ўйлантирадиган нарса — инсонларнинг мураккаб тақдирларидир. Ҳар ойнинг иккинчи шанбаси — халқ депутатлари Жиззах шаҳар совети биносида қабул куним. Район ва қишлоқлардан арзи-ҳолга одамлар келадилар. Уларнинг асосий қисми қамалган ёки устидан жиноий иш қўзғалганларнинг ҳимоячилари бўлади. Муаммони адолатли ҳал этиш учун уларни таниганбилганлар, иш жойларининг фаоллари, қўни-қўшнилари билан учрашиб, маслаҳатлашишим шарт. Тергов бир томонлама олиб борилган, суд жараёнида ноҳақликларга йўл қўйилган бўлса, мутасадди ташкилотларга бориб адолат юзасидан иш кўришларини талаб қилмоқдаман. Қонунни билмай бузган, ўз қилмишидан пушаймон бўлиб, тавбасига таяниб ўтирганларга ҳам имкон қадар ёрдам беряпман.

Жиззах район Ҳамид Олимжон номли совхозда яшовчи Ҳасан Соатов таниш-билишларнинг маслаҳати билан чўлга бориб, буфетга ишга киради. Шу орада кассадаги 4,5 минг сўм пулни тўйига ишлатиб юборади. Натижада уч ойлик келин 6 йил кучайтирилган қамоқ жазосига кетган куёвни кутиб ўтираверади. 12 ой буфетчи бўлиб ишлаган собиқ деҳқонни камомадни тўлаш ҳам жазодан қутқариб қололмайди. Ҳусан тўрт йилда уйига қайтиб, деҳқончиликдан келадиган ҳалол нонни бугун ҳамма нарсадан афзал билмоқда.

Ғаллаороллик Қувондиқ Раҳмонов механизаторлигини қилиб юраверганда турмани мутлақо хаёлига келтирмасмиди?! Бир йил хирмон мудири бўлиб, уч йиллик мажбурий меҳнат жазосини олди. Бир машина ғаллани сотиб, пулига йиғим-теримда қатнашаётган 50 киши учун озиқ-овқат харид қилгани унга қимматга тушди! Зарарни тўласада, уни кечирмадилар. Мен орага тушгандан сўнг икки йилда уйига қайтди.

Раҳматулла Эргашев қурилиш ташкилотида саккиз ой кассир бўлиб ишлаб, 10 йилга қамалди. Еганлар бошқаю, жабрини бу йигит олти йил тортди.

Жиззахлик Зиёт Мусурмонов икки кўзини чирт юмиб, бир магазинни ҳеч қандай- ҳисоб-китобсиз қабул қилиб, бир ярим йил ишлади. Сўнг 32 минг 900 сўм камомад борлиги аниқланди. Бу пулни қариндош-уруғлар ўртада тўплаб, тўладилар ҳам. Бари бир уни етти йилга кесишди. У беш йил деганда фарзандлари қучоғига қайтди.

Дўстлик район партия комитетининг иккинчи котиби бўлиб ишлаган Михаил Лим кўрган азоблар ҳеч кимнинг бошига тушмасин. У ўн йил қамоқ жазосига ҳукм қилинган эди. Мен Россия Олий Кенгаши Раёсатига мурожаат қилганимдан сўнг жазо муддатидан уч йил олиб ташланди. У турмадан бу турмага ўтказилавериб, бепаён Россиянинг ярмини кезиб чиқишга улгурган Михаил Лим бугун ногирон.

Шунингдек, ҳарбий хизматни ўташ даврида беш йилга қамалган Пўлатов Ўзбекистонга келтирилди. «Салага» Худойбердиев «старик»ларнинг ўртага олиб уришларига чидамай, биттасига тиғ санчиб олгани учун беш йилга қамалган экан, уни муддатидан илгари чиқаришга эришдик.

Хуллас, ўтган икки ярим йил бадалида йигирмата ташкилотда учрашувлар ўтказдим, ҳисоб бердим. Учрашувлардан орттирган тажрибаларимдан келиб чиқиб, айтишим мумкинки, жойлардаги депутатлар, доимий комиссиялар ва маҳаллий советларнинг фаолиятсизлиги туфайли кўплаб одамлар овораю-сарсон бўлишмоқда. Масалан: шахсий хўжаликларга ем-хашак ажратиш, дўконлар фаолиятини тартибга солиш, берилаётган озиқ-овқатлар, хонадон, енгил машина тақсимотини адолатли йўлга қўйиш, томорқа ажратиш, маҳаллий бюджетни тўлдириш усулларини, икки қўшнини, эр-хотинни яраштириш, ўғрига чора кўриш, тўғрини ҳимоялаш, автобус қатнови... ҳаммаси маҳаллий советларда ҳал қилиниши мумкин бўлган муаммолар. Аммо шунинг учун ҳам кишилар ариза ёзиб, тоғ-тошлар оралаб Жиззахга келишмоқда! Жойлардаги лоқайдликлар туфайли азият чекишмоқда.

Вилоятимизда барча тоифадаги депутатларнинг ўзаро ҳамкорлиги йўлга қўйилмаган. Улар орасида мунтазам алоқа йўқ. Уларнинг айримлари ўз ҳолича нималардир қилишга уринмоқдалар, қолганлари ҳеч бир иш қилмаяптилар. Баъзилари ўз депутатлик бурчи ва вазифалари нималардан иборат эканлигини ҳам билмайдилар. Бу борада анчагина ташкилий тадбирларни амалга оширмоқ зарур. Қуйи советларнинг депутатлари фаоллик билан мунтазам равишда ўз сайловчилари билан учрашиб турсалар, ҳар ойда қабул кунлари ўтказсалар, ижроқўмлар орқали топшириқ бажарилишини назорат остига олсалар, жумҳурият миқёсидаги масалаларни республика халқ депутатларига топширсалар ҳаракатда баракат бўлур эди.

Албатта, камчиликлар ҳам бор. Улардан кўз юммайман. Қайсидир масалани ҳал қилишда қатъийлик кўрсатмаганим учун ўзимни-ўзим койиган пайтларим кўп бўлган. Ва бўлар, менимча табиий ҳол. Чунки, мен ахир шу вақтгача сиёсатчи эмас, шунчаки бир кўп болали она, оддий бир деҳқон эдим-да! Икки ярим йил сиёсатга аралашиш — бу катта ишларни шартта-шартта амалга ошириб ташлайвериш учун — жуда оз муддат! Аммо ҳар қалай қўлимни қовуштириб тургAmerica ним йўқ, нималардир қилишга уринаяпман, нималардир амалга ошаяпти, ана шуниси менинг кўнглимга ором беради, ана шундан таскин топаман.

Қарс икки қўлдан чиқади, деганларидек, сайловчиларимиз билан ҳамжиҳат бўлсак, тиллашсак, ҳали кўп ишларни бажарамиз.

Тўпа РАҲМОНҚУЛОВА,

Жиззах район, Навоий номли жамоа хўжалиги звено бошлиғи, СССР халқ депутати.

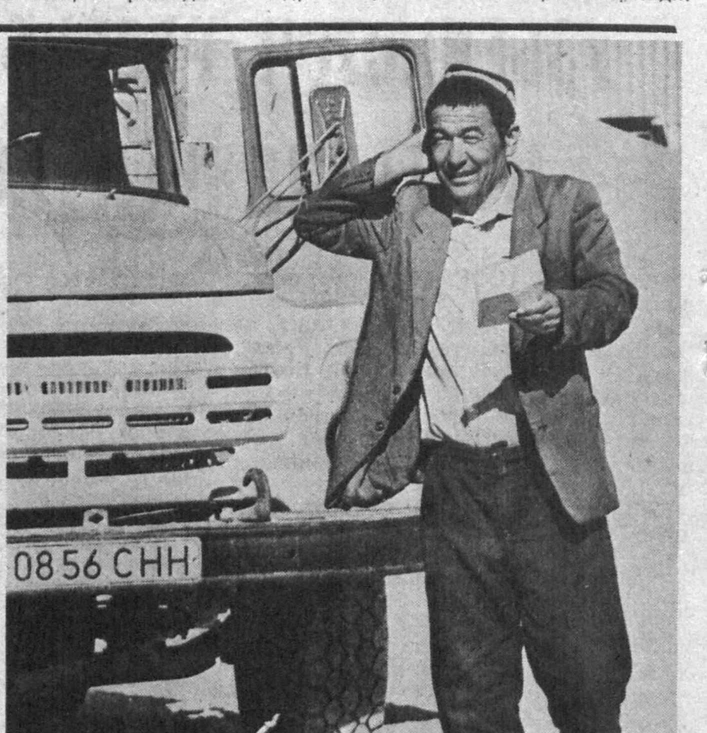

Самарқанд вилояти Қўшработ районидаги Очил Қодиров номли давлат хўжалигида мўл-кўл ғалла ҳосили етиштирилди. Ғаллакорлар шу кунларда пландаги 6 центнер ўрнига ҳар гектардан 17 центнердан хирмон кўтаришмоқда. Давлат хўжалиги маъмурияти давлатга ғалла топшириш билан бир қаторда, ҳар бир оилага 100 килограммдан буғдой тақсимлашмоқда. Ҳозирги долзарб мавсумда агрегатларнинг тўхтовсиз ишлашини таъминлаётган (юқоридаги сурат) механик Хайрулла Шамсиев ва илғор шофёр Мўмин Ўсаровлар меҳнатда ҳамкасбларига ўрнак бўлмоқда.

Давлат қабул пунктларига ғалла ташишда шофёр Искандар Қосимов барчага ўрнак. Ҳозир унинг ташиган ғалласи 1000 тоннадан ошиб кетди.

Пастдаги суратда хўжаликнинг ғалла хирмонидаги иш пайти тасвирланган.

Е. БОТИРОВ олган сурат.

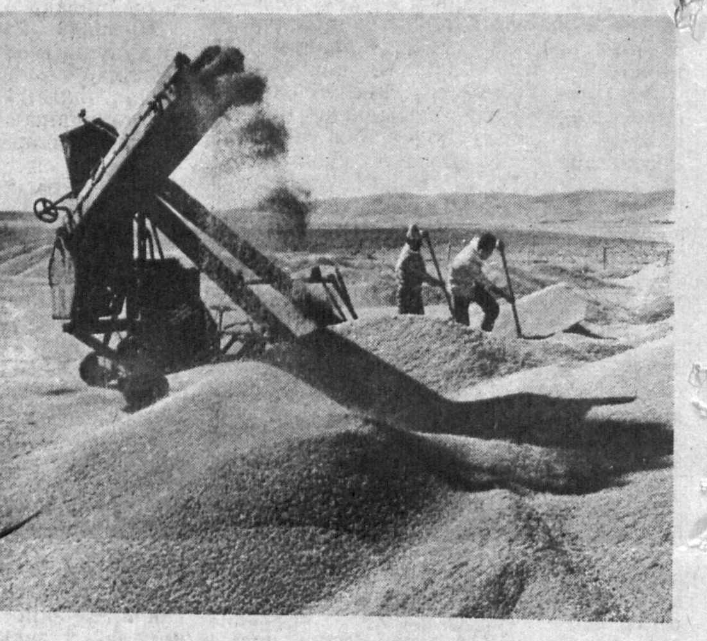

ҚИРҒИЗИСТОН ХАБАРЛАРИ

ҚИРҚ ЙИГИТ ОТЛАНДИ

ЯҚИНДА Ўшдан Олой тумани сари қирқ навқирон йигит сафарга отланди. Отлиқлар қирғиз халқининг таниқли давлат ва жамоат арбоби Қурбонжон додхо таваллудининг 180 йиллиги нишонланадиган куни Олойга кириб борадилар. Юришни «Кыргызстан» демократик ҳаракатининг вилоят кенгаши уюштирди.

Сафар Қорасув, Ўзган, Совет районлари бўйлаб ўтади. Юриш чоғида йўлда уларга яна 140 саман тулпор минганлар ҳамроҳ бўлишади. Бу ғоя «Манас» эпосидан олинган бўлиб, у афсонавий қаҳрамоннинг эпчиллиги, ботирлиги рамзини эслатади. Умуман қирғиз халқ оғзаки ижодида қирқ сони кўп учрайди. Ҳатто қирғиз сўзининг «қирқ қиз»дан олинганлиги ҳақида ривоятлар мавжуд экан.

АНЖУМАН ДЕБОЧАСИ

СУЛУКТА ва Исфарада байналмилаллик мавзуида икки кунлик ёшлар семинари бўлиб ўтди. Кенгашга хўжандлик комсомол-ёшлар ташриф буюришди. Меҳмонлар Лайлак район Қулунди қишлоғидаги Анжела Дэвис номли байналмилал дўстлик клубида, «Оқариқ» ташвиқот уйида, ёшлар боғида ўтказилган қизиқарли учрашувларда, сайилларда қатнашдилар. Бу яқинда бўлиб ўтадиган уч жумҳурият — Ўзбекистон, Тожикистон, Қирғизистон ёшлари фестивалининг дебочаси бўлди.

БУХОРО ТЕАТРИ ЎШДА

БУХОРО вилоят мусиқали драма ва комедия театри санъаткорларидан бир гуруҳи Ўш шаҳри, Аравон туманида бир неча кундан буён томошалар кўрсатишмоқда. Айниқса Баҳшулла Ражаб асари асосида саҳналаштирилган «Яллама ёрим» фожиавий комедияси томошабинларга манзур бўлди.

«ҚЫРГЫЗ РУХУ»

БИШКЕКДА шу ном билан яна бир янги республика рўзномаси чоп этилмоқда.

«Қыргыз руху» —ижтимоий-сиёсий, маданий рўзномадир. У Қирғизистон матбуот ва ахборот вазирлигининг нашри бўлиб, «Қыргыз маданияти» рўзномаси ҳажмидаги ҳафтаномадир.

Раҳим КАРИМОВ.

САРОЙ ДАРВОЗАЛАРИ ОЧИЛДИ

Янгибозордаги «Россия» совхозининг янги иморатлари қаторига яна бир бино — икки қаватли маданият саройи қўшилди. Сарой очилиши билан ихтисослаштирилган хўжалик шоликорларида дам олиш пайтини қизиқарли ва мароқли ўтказиш имконияти пайдо бўлди. Сарой залида бир вақтнинг ўзида қарийб 400 киши томошабин бўлиши мумкин. Залнинг ёнида эса турли тўгараклар учун хоналар ажратилган, уларда совхоз қўрғонининг аҳолиси — катталар ҳам, болалар ҳам севимли ишлари билан шуғуллана оладилар. Бу ерда тўйхона ҳам мавжуд. Унда оилавий тантаналар ўтказилади. Сарой мажмуига овоз ёзиш студияси ва совхоз тарихи музейи, кутубхона ҳам киради.

Ҳозирги пайтда Хоразмнинг қишлоқ районларида юздан зиёд маданият уйлари ва саройлари бор.

Ю. ИБРОҲИМОВ,
(ЎзТАГ мухбири).

Хоразм вилояти.

Бухорода мол биржаси

Вилоятнинг ўттизга яқин корхона ва ташкилотлари Бухоро мол-хом ашё биржасини таъсис этдилар. Улар орасида ипгазлама ишлаб чиқариш бирлашмаси, саноат-қурилиш банки, «Бухоро» ташқи иқтисодий алоқалар уюшмаси, Бухоро вилоят ижроия комитети, Навоий қурилиш бошқармаси, вилоят матлубот жамияти ва бошқа ташкилотлар бор.

Таъсис бадали 200 минг сўмни, кириш бадали эса унинг 30 фоизини ташкил этди. Бу ерда жами 100 та воситачилик ўрин бор. Битта ўриннинг нархи 100 минг сўм. Таъсисчилар кенгаши тузилди, у биржа бош директорини сайлайди.

(ЎзТАГ мухбири).

ТИЛ ЎРГАНИШ МАРКАЗИ

Андижон вилоят ижроия комитетининг қарорига мувофиқ бу ерда тилларни ўрганиш маркази очилади. Унинг ишини мувофиқлаштириш учун махсус кенгаш тузилди. Андижон давлат тиллар педагогика илмгоҳи ҳузурида ташкил этилаётган марказда махсус курсларда хорижий фирмалар билан ҳамкорлик қилишни хоҳлаётган корхоналар, муассасаларнинг раҳбарлари ва мутахассисларига, шунингдек фуқароларга хорижий тиллар ўргатилади. Тилларни ўргатиш учун компьютерлар, кўриш ва эшиттириш аппаратларидан кенг фойдаланилади.

Янги марказнинг дастурига мувофиқ ўқиётганлар фақат чет тилларнигина ўрганиб қолмай, шу билан бирга хорижий мамлакатларнинг иқтисодиёти, уларнинг ижтимоий-маданий ривожланиши тўғрисида чуқур билим ҳам оладилар. Марказ мўлжаллаётган тадбирлардан бири қобилиятли талабаларни тайёрлаб, хорижий олий ўқув юртларига юборишдан иборатдир. Келажакда, тилларни ўқитиш учун хорижий мутахассисларни таклиф этиш ҳам мўлжалланган.

(ЎзТАГ мухбири).

ҚАЁҚДАСАН, ҲАҚИҚАТ?

Исоқ ота қўл учида кун кечирувчи юртдошларимиздан бири. У Гулистон шаҳрида истиқомат қилади. Икки йилдирки, отанинг тинчи бузилган. Бормаган идораси, бош урмаган остонаси қолмади. Нега дейсизми?!.

Гапни узоқроқдан, тарихимизнинг турғунлик йилларидан, яъни, 1967 йилдан бошласак. Аммо, Исоқ ота бизга ўхшаб ўша даврни ёмонламайди, аксинча, бугунги кунга келиб хор бўлдим, деб нолийди. Болалар кўпайишгач, уй-жой торлик қилиб қолди. Қарамоғида беш-олтита бола, армия хизматидан эндигина қайтиб келган, укаси Собир буларнинг ҳаммасига Исоқ ота ўзини масъул сезади. Шунинг учун қўшниси Павел Антонович Канга янги уй сотиб олмоқчи эканлигини айтди. Павел Антонович ҳам кенгроқ жойга ўтиш нияти борлигини яширмади.

Қўшнилар келишишди. П. Кан оиласи билан Энгельс кўчасидаги 27-уйга кўчиб ўтди. Исоқ Фозилов эса ўртадаги деворни текислаб чоғроққина ҳовлига эга бўлди. Яйраб яшай бошлашди. Бир куни эрталаб шаҳар БТИсидан вакил келиб, ҳовлини ҳужжатлаштириш лозимлигини айтди. Исоқ ота ишга шошилиб тургани учун бу вазифани укаси Собирга юклади. Кечқурун укасидан «ҳал бўлдими»?, деб сўради. Собир қисқа қилиб «ҳа» деди. Шу билан гап тугади.

Орадан йиллар ўтди. Болалар учирма қушдек Исоқ отанинг бағридан чиқиб, мустақил яшай бошлашди. Укаси Собир уйланди. Оиласи билан «Ленинград» давлат хўжалигидан ер олиб данғиллама ҳовли солди. Исоқ ота умр йўлдоши Муҳтарамхон ая билан ёлғиз қолишди. Кўп ўтмай 1972 йилда Муҳтарамхон ая қазо қилди. Ғам юки Исоқ отани бирдан қаритди.

...1987 йилнинг сумбуласида Исоқ ота хонадонига Шамсия Амитшаева деган аёл ташриф буюриб, уй-жойни бўшатиб қўйишларини бўлмаса судга мурожаат этишини билдирди. Исоқ ота ҳанг-манг бўлиб қолди. Бу аёл жиннимикин, нималар деяпти ўзи? Бир умр яшаб турган уйини бўшатиб қўй, дедими?!

— Мен бу уйни 10 минг сўмга сотиб олдим. Мана ҳужжатлари... — Шамсия Амитшаева Исоқ отага натариус тасдиқлаган «Олди-сотди шартномаси»ни кўрсатди.

— Саводим йўқ. Қонун-қоидани яхши билмайман. Ўқиб берчи? деди у Шамсияга қовоғини солиб. — Ё тавба нималар бўлаяпти?

— Нимасини ўқий, уй укангиз Собир Фозиловники экан. Мен ундан сотиб олдим.

— Собирники дедингми? — Исоқ ота кулгидан ўзини тиёлмади. Сўнг жаҳли чиқиб, Шамсияни олдига солиб қувди.

Йўқ. Шамсия ҳақ эди. Буни Исоқ отани шаҳар судига чақиришганда англади. 20 йил олдин уй укаси Собирнинг номига хатланган эди. Йигирма йил олдин. Судда П. Кан вафот этганлиги учун унинг хотини Анна Кан кўрсатма берди. Унинг аризасида «Эрим П. Кан уйни И. Фозиловга икки минг сўмга сотган. Пулни И. Фозиловдан олганмиз». деб ёзилган. Натариусда уй-жой Собир Фозилов ва Павел Кан ўртасидаги шартномага биноан ҳужжатлаштирилганлиги сабабли Исоқ отанинг бу уйда умр бўйи омонат «яшаганлиги» аён бўлди. Начора, қонун кўз ёшларни тан олмаса, Исоқ ота укасини излашга тушди. Собир иложи борича акасига кўринмасликка ҳаракат қиларди.

Исоқ отанинг қалбини укасининг бу қилмиши ларзага соларди. Сабабини тушунолмасди. Иш катталашгандан катталашди. Сўнгги сўзни жумҳурият Олий суди айтди. Уй Собир Фозиловга тегишли. Демак, Исоқ ота кўчада қолиши шарт. Бундай бедодликка чора излаб бормаган жойи қолмади.

Тақдирнинг ишини қарангки, бугунги кунда ўзим яшаб турган уйга ўзим бегона бўлиб қолдим. Ҳақиқат борми, ўзи болам?! Исоқ ота билан бўлган суҳбат ҳамон тинчлик бермайди. «Ҳақиқат борми ўзи..» Исоқ отанинг ушбу сўзлари ҳамон қулоқларим остида садо беради. Қандай кунларга қолдик. Одамлар меҳроқибат, адолат, бировнинг ҳаққига хиёнат тушунчаларини унутиб қўяётгандек туюлаверади. Ўйлаб ўйимга етмайман.

Исоқ ота турган ҳовлига ҳамон Ш. Амитшаева кўчиб киролгани йўқ. Исоқ ота эса жонажон уйини тарк этишни хаёлига ҳам келтирмайди. Бор гап шу. Исоқ ота айбим не дея ўйлайди. Хатосини тушунишни истамайди. Дунёда ака билан укани бир-бирига қарши қўйиш мумкинлигини ҳатто қонун бу ишда жуда қўл келишини тан олгиси келмайди. А. Қаҳҳорнинг «Ўғри» ҳикоясидаги Асрор бобога ўхшаб топганини йўлга сарфлайди. Ойига бир неча бор Тошкентга келиб кетади. Ҳеч қаердан аниқ жавоб ололмайди.

Ўз ҳақ-ҳуқуқимизни англаш пайти келди. Қанчадан-қанча юртдошларимиз ҳар бир нарсани қонунлаштириб қўйиш лозимлигини билмайдилар ёки истамайдилар. Ҳуқуқий давлатнинг гражданлари ҳам маълум ҳуқуқий билимга, савияга эга бўлиши лозимлигини Исоқ бобо мисолида кўриб турибмиз. Бундан йигирма йил олдин Исоқ бобо уй-жойни ўз номига хатлаб олганда эди, бугунги кунда бундай ночор аҳволда қолмасди.

Жамиятимизда янги жараён бошланди. Бу жараён ҳар биримиздан ҳуқуқий савиямиз юксак бўлишини талаб этади. Мен бу ерда удумларимизга путур етказмасдан, бир-биримизга ишонайлик. Аммо керак бўлганда ишончимизни хатлаб қўйиш ҳам керак эканлигини таъкидламоқчиман холос. Исоқ ота чаласаводлиги оқибатида қонун-қоидани тушунмай, шу аҳволга тушди.

Худди шунга ўхшаш воқеалар жумҳуриятимизнинг ҳар бир қишлоқ-кентида учраб туради. Бу воқеаларни тилга олишимиздан мақсад кўр ҳассасини бир марта йўқотади. Биз кўзимизни очайлик, ҳақ-ҳуқуқимизни ажрата билайлик. Бунинг учун қонунни иложи борича ўрганиш, тарғиб қилиш ҳар қачонгидан ҳам муҳимдир. Токи, вақти келиб Исоқ бувадек панд еб қолмайлик. Ўз вақтида ҳақиқатдан юз ўгириб, сўнг кўзда ёш билан «Қаёқдасан ҳақиқат?!», дея жар солмайлик.

Шукур СОДИҚ,
«Халқ сўзи» мухбири.

• *Тадбиркорга омад ёр*

ЙЎҚНИ ЙЎНДИРАДИГАН КИШИ

Жумҳуриятимиз Президентининг ташаббуси билан жаҳоннинг кўпгина тараққий этган мамлакатларидан таклиф қилинган ишбилармон кишилар юртимизда бўлганларида, табиий шароитимиздан келиб чиққан ҳолда деҳқончилик, чорвачилик, саноат ва савдо-сотиққа доир чексиз имкониятлар борлигини кўришиб, ўзларининг йўл-йўриқ ва маслаҳатларини аямадилар.

Уларнинг тажрибаси албатта бизга қўл келиши тайин. Лекин мен ҳикоя қилмоқчи бўлган ишбилармон чет эллик эмас, шўро ҳукуматининг махсус ўқув юртларида ҳам ўқимаган. Ҳамқишлоқлари назарида омадли, менинг ўйлашимча эса ақл-заковатли, ишбилармон киши. У билан бир-икки кун суҳбат қилиб, шундай хулосага келдимки, агар бундай одамларни жумҳурият миқёсида тўплаб, иш тажрибаларини ўрганиб, тезда ҳаётга тадбиқ этилса иқтисодиётимиз ҳозирги оғир аҳволдан осон қутулиб кетади. Бунинг учун уларга кенг имконият ва шарт-шароит яратиб берилса бас.

Ўроқхон ака Жалилов икки йил бурун Яккабоғ шаҳридаги туманлараро қишлоқ хўжалиги машиналари базасида директорлик лавозимида ишларди. Унинг бу даврдаги фаолиятидан хабарим бўлмаса-да, одамлардан сўраб-суриштирдим, бош бўлиб қурдирган иморатларини кўрдим. Ҳозир унинг кори хайрини яхши шогирди оғишмай давом эттираётган экан.

У киши лавозимини топшираётганда, база ихтиёрида ташкил бўлаётган ёрдамчи хўжаликни сўраб олибди. Ёнига 27 кишилик ишчан ва ишбилармон жамоани йиғиб, уларга ўз режаларини баён қилибди. «Оғайнилар, агар менинг йўриғимга юрсанглар, сизларни ҳар қандай шароитда хор қилиб қўймайман» дебди. Одамлар унга ишонч билан эргашибдилар. Ҳозир мана шу жамоанинг ишлари йирик. Улар новвойхона қуришди., У ердан 1 сўмга олтита ширмой нон олишингиз мумкин. Ҳозирги шароитда бунга ким ишонади? Ишонмаганлар, келиб кўрсин.

Ёрдамчи хўжалик тузилганига икки йил бўлди. Ҳозирнинг ўзида унинг ҳисобида 100 минг сўмга яқин пули бор. Қандай қилиб? Бу ишбилармонликнинг меваси. Ахир буғдой ёрдамчи хўжаликнинг ўзидан чиқса, шу ерда унга айлантирилса, нон арзон бўлиши табиийда. Қолаверса, новвойхона, мўжазгина тегирмондан бошқа ёғоч арралайдиган дастгоҳ, электр жувоз ҳам одамлар оғирини енгил қилмоқда, хўжалик даромадига даромад қўшмоқда.

Ўроқхон аканинг бекор юрганини кўрмаймиз. Доимо ниманингдир ташвишида, қандайдир илинжда юради. Изланади, қидиради, топади. У деҳқончилик соҳасини ҳам қўлга олган. Атрофдаги хўжаликлардан ташландиқ, камҳосилли ерларни сўраб олиб, енгилроқ шартнома асосида деҳқончилик қилади. Ўша камҳосил ерлар оби-тобида ҳайдалиб, ўғитлар билан тўйғазилгандан сўнг мўл-кўл ҳосил бера бошлади. Ёрдамчи хўжалик 150 гектарга арпа, 200 гектарга оқ буғдой, 60 гектар ерга зиғир, 30 гектар ерга кунжут ва қовун-тарвуз экккан. Хирмон баракали. Ҳозиргача хўжалик омборига 50 тонна зиғир, 150 тонна буғдой, яна 150 тонна арпа тўкилди. Ҳали қишлоқ хўжалик экинлари йиғим-терими давом этмоқда. Ўроқхон ака хўжаликнинг умумий ер майдонини минг гектарга кенгайтириш ниятида. Бу билан у ўз оиласини, 27 кишилик хўжалик аъзоларинигина эмас, оталиқ ташкилоти жамоаси, ҳамқишлоқларининг ҳам қорнини тўйдирмоқда, ортганини давлатга сотмоқда.

Ишбилармоннинг имконияти чексиз дейдилар. Яқинда Ўроқхон ака бир ўғлини Русияга жўнатди. У ердан 120-150 миллиметрлик мих чиқарадиган дастгоҳ олиб келмоқчи. Мақсади уй-жой қураётган ҳамқишлоқларининг эҳтиёжларини қондириб, олқишларини олиш. Ҳикоямга қараганда, бу киши ёши 40 лардаги кучқувватга тўлиб тошган одам бўлса керак деган хаёлга боришингиз шубҳасиз. Очиғи, уни кўрган киши 50 лар атрофида бўлса керак деб ўйлайди. Аслида эса Ўроқхон ака 70 ни қоралаб қолди. Улуғ Ватан уруши қатнашчиси. 16 фарзандни тарбиялаб вояга етказган бу кишининг фронтдаги жасорати, тинч қурилиш йилларидаги ғайрати 60 дан зиёд орден ва медаллар билан тақдирланган.

Ҳозир у киши айримларга ўхшаб, қимматчиликни, қайта қуришни лаънатлаб юргани йўқ. У киши ақл ва заковат, сиҳат-саломатлик бўлса насиба бутун, деб ўйлайди. 10 одамга бошлиқ бўлиб боши қотганлар, бола-чақасига 1 кило гўшт тополмай мулзам бўлганлар ана тадбиркор кишидан маслаҳат сўрайверсинлар. Ўроқхон ака маслаҳатни бепул беради.

Чет эллик ишбилармонлар билан тиллашиб-диллашиб олгунимизча Ўроқхон акага ўхшаганлардан маслаҳат сўрайлик, уларга кенгроқ имкониятлар яратиб берайлик.

Ғози РАҲМОН,
Чироқчи райони.

ЖУРНАЛИСТ ЁН ДАФТАРИДАН

МУСТАҚИЛЛИК БАҲОСИ

Тарихимизга зарҳал билан ёзилажак кун — 31 август оқшоми эди. Ойнаи жаҳонда Ўзбекистон Олий Кенгашининг навбатдан ташқари олтинчи сессияси такрор намойиш этиларди, аниқроғи, депутатлар республика давлат мустақиллиги тўғрисидаги баёнотини қабул қилаётган дамлари кўрсатиларди.

Телефон жиринглади, гўшагини қулоғимга тутишим билан... гўё симлардан бир олам қувонч, ҳаяжон оқиб келди.

— Қизим, кўраяпсизми, эшитаяпсизми?! — сим қоқгувчини дарров танидим — Матлуба опа. Лекин унинг тошиб келаётган эҳтирослари бўлмай, гапларини тасдиқлаб турдим, холос.

— Шу кунларга етганимиз рост бўлсин! Мустақиллик, мустақиллиг-а! Шундай қутлуғ кунда қадрдонларимни табриклаб қўйсам бўлмайди, . — дедилар опа хайрлашувдан олдин.

Умрларини берсин, етмишни қоралаб бораётган бу онахон республикамизнинг мустақил деб эълон қилинишидан бу қадар фахрланиб, тўлқинланиб айтган гаплари оҳанги дилимга муҳрланиб қолди. Ола-тасур замонларнинг жабру жафоларини чеккан одамларгина мустақиллик қадрини мана шунақа — юракдан ҳис қиладилар.

Бирдан Матлуба опанинг Тошкент ишбилармонлар учрашуви давом этаётган кунларда: «Азал-азалдан ўзимизнинг ота-боболаримиз орасида ҳам ишбилармонлар кўп бўлган. Менинг отам ҳам ўшандайлардан эдилар, қулоқ қилиниб, оиламиз билан сургунда юриб, қариндош-уруғлар сочилиб-йитиб, умримиз азобда ўтди...» — деган гаплари ёдимга тушди. Эртасига опа билан учрашиб, оталари ҳақида сўзлаб беришларини сўрадим.

— Бизнинг асли юртимиз Бухоро вилоятининг Қизилтепа райони, — ҳикояни бошладилар онахон. — Отам Улуғбек Бурхон ўз отабоболаридан қолган ер, мол-мулкда ҳозирги фермерларга ўхшаб хўжалик юритардилар. 1930 йил, етти ёшда эдим. Бир куни тонгда ғала-ғовур товушлардан уйғониб кетдим. Қарасам, ҳовлимизга кириб чиқаётганлар кўп, ичида аскар кийимидагилар ҳам бор. Отамнинг қўлларига кишан солиб қўйишибди. Уй-жойни тинтув қилишди, хатга солишди ва отамни олиб кетишди. Ҳамма нарсамизни араваларда ташиб кетишди. Отамни тўққиз ой сўроқсиз ушлаб тургач, қўйиб юборишибди. отамни «қулоқ» қилишди. Тирикчилигимизни янгидан йўлга қўяётган пайтларида Оиламизни аввал Вобкентга, кейинчалик Сурхондарё вилоятининг Денов районидаги Ҳазорбоғ совхозига кўчиришди. Битта баракда саккиз хўжалик яшардик. Очлик-йўқчилик, ит азобидаги кунлар...

Отам совхоз раҳбарларидан фойдаланилмай ётган ажриқзорни сўраб олиб, аввал тозаладилар, кейин у ерларни дарахтзор, мевазор, полизга айлантирдилар. Ҳазорбоққа йўлингиз тушса, одамлардан сўранг, отамни ҳалигача эслашади...

— Албатта, — тасдиқладим мен.

— Дастлаб девор тиклаб бошпана қуришни ҳам отам бошлаганлар у ерда, шу тариқа умумий бараклардан пахса уйларга ўтганмиз. Қаранг, отам меҳнатлари учун медаллар, фахрий ёрлиқлар билан тақдирланган эсаларда, оғир жазони ўтаётган давлат жиноятчисидай назорат остида яшардик. Ҳеч кимнинг паспорти йўқ, ўз ихтиёри билан бозоргаям боролмасди. Эсимда, Чориқул деган тожик киши қорли кунда: «Мен ҳукуматга қанча мол--мулкимни бердим, энди ҳукумат ҳеч бўлмаганда шу икки қизимни боқсин», — деб зорлангандi. Менинг ота-онам ҳам азбаройи фарзандларининг қорнини тўйдириш учун кўпинча «Биз рўзамиз», — деб топганларини бизга едиришарди.

— Матлуба опа, ота-онангиз рўшнолик кунлариниям кўришганми? сўрайман ҳадиксираб, чунки опанинг кўнгли бузилиб, кўзлари намлана бошлаганди.

— 1957—58 йиллари, ниҳоят, бизнинг ҳам борлигимизни эслашди, паспорт беришди. Шундан кейин онам: «Ўз тупроғимизга кетамиз», — деб қўймадилар. Қизилтепага қайтдик. Армоним ҳамон ичимдаки, шунчалар меҳнаткаш, саҳоватли, одамохун, ишбилармон, меҳрибон отам «қулоқ» деган тамға билан оламдан ўтиб кетдилар. Мадраса таълимини олган икки амакимдан бирини 1932 йили «ёш бухороликлардансан», — деб қамашди — зурриёдлари ҳам бедарак кетдилар. Иккинчи амаким 1937 — 38 йиллар репрессияси қурбони бўлдилар...

Тақдир... Ўз эрки ўзида бўлмаган, озодлиги бўғилган ўлканинг бир фарзанди тақдири... Етти ёшидан етимишигача ноҳақликлар зулмини кўраверіб иродаси қайралган онахоннинг ёшлари оқа бошлади. Вазиятни юмшатгим, кўнгилларини кўтаргим келди, лекин қайтмас умрлар армони юракка қадалган ўқ каби шафқатсиз. Ҳолбуки, юрагимизда ўз мустақиллиги, инсоний ҳуқуқларини ҳимоя қилгани, талаб этгани учун юртимиз бағридан юлиб олиниб, узоқ ва совуқ жойларда ватаннинг бир кафт тупроғига зор бўлиб кетганлар сон-саноқсиз... Ўз юрти, ўз хонадонида қадр-қиммати топталганларнинг ҳисоби йўқ...

— Сиз отангизнинг исмларини фамилия қилиб олган экансизда, — дейман ниҳоят фикрини чалғитиш учун.

— Отамнинг исмлари асли Улуғбек бўлган. Лекин ўша пайтларда «бег»ини қўшиб айтганинг учун ҳам жазолашарди. Мен паспорт олгани борганимда, «Отамнинг исми Улуғ», — дегин деб ўргатишган.

Ҳа, халқимиз етмиш йил давомида шонли тарихи, кўҳна ва бой маданияти, энг юксак одамий фазилатлари, қутлуғ ниятлари, орзу-ишончлари, заковатли фарзандлари учун жазоланиб келди. Бизнинг энг оддий ва одатий удумларимиз ҳам марказдаги кимлардир ўз манфаатига мослаб ясаган қолипларга солиб ўлчанди, оёқ ости қилинди. Мустақиллик бизга жуда қимматбаҳодир.

Кўнгил дўстим — Матлуба опа ҳозир пенсиядалар, узоқ йиллар ўқитувчилик қилганлар. Улар онгли фаолиятлари давомида ўз ихтиёрлари билан жуда катта ишни поёнига етказаяптилар: эл орасида тарқалган, лекин китобларга жамланмаган халқ мақоллари, маталлари, ҳикматларни тўплаганлар. Уларнинг сони ўн мингдан ошади.

Матлуба опа билан фамилиядошмиз, шу боис тасодифан танишиб қолганмиз. Бирон-бир қариндоши эканда деган хаёлга борманг деб, аввал воқеаларни баён этдим. Шундай, онахон бухоролик Улуғбек Бурхоннинг қизи, мен эсам марғилонлик Улуғхўжа Зиёвуддинхўжанинг набиралари бўламан...

Азизлар, ўз эътиқодларимиз, маънавий ва моддий бойликларимизга МУСТАҚИЛ ЭГАЛИК ҲУҚУҚИ муборак бўлсин!

Бу мустақиллик қадри ҳар биримизга бериладиган бетакрор умр янглиғ азиз, мукаррам, бебаҳо бўлсин!

МУҲТАРАМА.

Бухоро янгиликлари

«ЁШЛИК» МУНТАЗИР

ИЛГАРИ Кармана шаҳридаги Мирсаид Баҳром мақбараси атрофи хароба бўлиб ётганди. Шаҳар уруш ва меҳнат ветеранлари кенгашининг ташаббуси билан ушбу жойлар ободонлаштирилди. 7 ярим гектар майдонда боғ ташкил этилди. Ичида эса 250 ўринли пионерлар уйи, 150 ўринли музика мактаби, 500 ўринли «Баҳор» ёзги кинотеатр биноси қад ростлади. Қурилиш ишлари ҳажми 39 минг сўм бўлган болалар бассейни ҳам қурилди. Ҳозир «Ёшлик» деб аталаётган ушбу маданият ва истироҳат боғи ҳашар йўли билан бунёд этилди.

ЧЎПОНЛАР ТАШВИШИДА

ТОМДИ район аҳолига маиший хизмат кўрсатиш бошқармаси устахоналарида чўпон-чўлиқларга тандир, эшик, ва ром тайёрлаб сотиш йўлга қўйилди. Ўтган ойларда аҳолига 160 минг сўмлик хизмат кўрсатилди. 8 ойлик режа ҳам ортиғи билан уддаланди.

ЭЛ СОҒЛИҒИ — ЮРТ БОЙЛИГИ

НАВОИЙ районидаги «Қизил Ўзбекистон» жамоа хўжалигининг эски маъмурий биноси қайта таъмирланиб, фельдшерлик-акушерлик пунктига айлантирилди. Бу ерда болалар ва оналарга мўлжалланган 25 ўринли кундузги стационар, аёллар консультацияси, травматалогия бўлимлари Дўрмон қишлоғи аҳолисига хизмат кўрсатаяпти.

Ё. УМАРОВ.

Миртемир таваллудининг 80 йиллигига

ЭСКИ ИҚОНДА ШОИР МУЗЕЙИ

Чимкент вилоятининг Туркистон туманидаги улуғ шоир Миртемир таваллуд топган Эски Иқон қишлоғининг марказида ўтган йили адабиёт музейи очилди.

Музей ҳовлисида Ўзбекистон ССР халқ шоири Миртемирга ҳайкал ўрнатилган. Ҳайкални Самарқанддаги Улуғбек, Тошкентдаги Беруний ҳайкалларининг муаллифи ҳайкалтарош Маҳмуд Мусабоев яратган.

Бу маданият масканини ташкил этиш учун 1989 йилнинг авваларидан қизғин ҳаракат бошланди. Шоир туғилган Эски Иқон қишлоғининг марказидан бино танланиб, Тошкентдаги «Таъмирчи» ширкати аъзолари томонидан тўла таъмирланди. Қозоғистон жумҳурияти маданият министрлигига махсус хат йўллаб бу ишда кўмак бериш сўралди. Натижада музейни яратиш масъулияти Ойбек уй-музейининг директори Ўткир Ёрмуҳамедов раҳбарлигидаги музейшунослар гуруҳи зиммасига юкланди. Улар Тошкент, Самарқанд, Олмаота, Туркистон, Иқондаги давлат ва шахсий архивлардан нодир ҳужжатлар тўпладилар. Қисқа муддатда Миртемир ҳаёти ва ижодига дахлдор 700 дан зиёд материал йиғилди.

Музейда ҳозир «Миртемирнинг болалик ва ўқувчилик йиллари», «Миртемир Самарқандда», «Бошимга синовли кунлар ҳам тушди...», «Миртемир — таржимон», «Миртемир ва Қозоғистон», «Миртемир ижодида В. И. Ленин мавзуи», «Миртемир адабиётшуносликда», «Миртемир замондошлари хотирасида» каби йигирмага яқин бўлим бор.

Музей залларидан ҳали кенг жамоатчиликка маълум бўлмаган кўп материаллар ўрин олган. Бўлажак шоир Эски Иқондалигидаёқ Шарқнинг улуғ суҳандонлари — Яссавий, Навоий, Ҳофиз, Саъдий асарларини тинглаган, ўқиган. Музейда бу шоирларнинг эски қўлёзма ва тошбосма китоблари бор. Худди шу бўлимда ҳайкалтарош Тўлаган Тошхўжаевнинг «Бола Миртемир» бюсти ҳам намойиш қилинмоқда.

Миртемир 1929—1932 йиллари Самарқандда яшаган. Шу қадимий шаҳарда Агроколхоз институтида ўқиган ва уни жуда қисқа муддатда битириб агрономлик мутахассислиги дипломини олади. Айни пайтда Ўзбекистон жумҳурияти Президенти Йўлдош Охунбобоевга котиблик қилади. Самарқандда шоирнинг дастлабки икки китоби босилиб чиқади. Шу шаҳарда Фитрат, Айний, Абдулла Алавий, Элбек, Ҳ. Олимжон сингари замонасининг машҳур адиблари ёш шоирга ишонч билдириб, уни «Қизил қалам» адабий уюшмасининг масъул котиблигига сайлаган эдилар. Музейда буларни тасдиқлайдиган суратлар, ҳужжатлар бор. Музейнинг «Миртемир Самарқандда» бўлими шоир кундалигидан олинган қуйидаги сўзлар билан якунланади: «1932 йилнинг 7 август куни, кечаси соат 1 да Самарқандда — ўз уйимда сиёсий идора томонидан қамоққа олиндим. Уйда онам, синглим, иним, хотиним ва қизалоғим қолди...» (Эътибор беринг: бу ҳали 1932 йил!..)

Миртемир ижодининг мухлислари севимли шоиримизнинг 30-йиллари қатағон қилингани ҳақида узуқ-юлуқ гаплар эшитганлар. Бироқ бирор жўяли, аниқ маълумотга эга эмаслар. Шу ҳақдаги асосли маълумотни ҳам ушбу музейдан олиш мумкин. Бу ердан Миртемирнинг Москва яқинидаги Дмитлагда, канал қурилишида ишлаган машъум йиллар ҳақидаги ҳужжатлар қўйилган. Лагерда ўзбеклар шу қадар кўп бўлган эканки, ҳатто у ерда ўзбек тилида «Канал зарбдори» деган номда газета ҳам чиққан экан. Ана шу газетанинг Миртемир шеърлари босилган нусхалари музейда намойиш этилмоқда.

Мухтор Авезов, Собит Муқонов Миртемирни «Қозоқнинг жияни» деб суйганлар. Бу бежиз эмас, албатта. Атоқли шоиримиз икки халқнинг бирдек фарзанди, у ўзбек билан қозоқни бир умрга бирлаштириб турувчи маънавият кўприкларидандир. «Миртемир ва Қозоғистон» деб аталган катта бўлим ўзбек адабиётининг жондош қозоқ адиблари, улкан қозоқ адабиёти билан ижодий-дўстлик алоқаларини ёрқин кўрсатган.

Адабиётшунослигимизда Миртемир ижоди, изчил бўлмаса-да, меҳр билан ўрганилмоқда. Озод Шарафиддинов, Иброҳим Ғафуров, Наим Каримов, Турғунбой Ҳалилов, Отаёр ва бошқа тадқиқотчилар салмоқли асарлар яратдилар. «Миртемир адабиётшуносликда» бўлимида шу ҳақда сўзланади.

Миртемир номидаги музейнинг «Киприкларим» деб номланган бўлимини таъкидлаб ўтмасак, тасаввур тўлиқ бўлмайди. Бу бўлимда Миртемирнинг шогирдлари ҳақида анча батафсил ҳикоя қилинади. Айниқса, бу бўлимда шоирнинг туркистонлик издошлари — Одил Ёқубов, Носир Фозилов, Суннатилла Анорбоев, Саъдулла Сиёев, Ғаффор Мўминов, Ҳусан Рўзиматов сингари адиблар ижоди акс эттирилган.

Халқимизнинг суюкли фарзанди, улуғ шоиримиз Миртемир байрамини қардош жумҳурият халқи ҳам кенг нишонламоқда. Миртемирнинг азиз номи, ўлмас ишлари ва асарлари бундан буён ҳам инсонлараро дўстликка, эзгуликка беминнат хизмат қилаверади!

Маҳмуд САЪДИЙ.

ДЕФОЛИАЦИЯ БОШЛАНДИ

Риштон районидаги Партия XXV съезди номли совхоз пахтакорлари Фарғона вилоятида биринчи бўлиб ғўза баргини тўкишга киришдилар. Хўжалик далаларига тўртта ОВХ пуркагичи олиб чиқилди. Ғўза барглари вертолёт ёрдамида ҳам тўкилмоқда .

Бу иш билан махсус тайёргарликдан ўтган олти киши шуғулланмоқда. Уларга коржома ажратилган, сут, қатиқ, тухум ва бошқа парҳез маҳсулотлар муттасил бериб турилибди. Улар 1446 гектар майдондаги ғўза баргларини тўкишлари керак.

Совхоз деҳқонлари бу мавсумда ғўза баргларини тўкишда Германиядан келтирилган «Дропп» дефолиантидан фойдаланмоқдалар. Ўтган йили у тажриба тариқасида қўлланилганди. Натижа чет элдан олинган дорининг афзал эканини кўрсатди. «Дропп» дориси сепилганидан сўнг ғўзанинг яшил барглари ҳам тўкилиб кетади, бу эса тупларда ҳосил бўлган барча кўсакларнинг тез етилишига имкон беради, пахтанинг ифлосланишига йўл қўймайди.

Вилоятда яқин кунларда ғўза баргини ёппасига тўкиш бошланади. Олти минг гектардан кўпроқ майдондаги ғўзаларнинг барглари тўкилиши зарур.

Р. КАМОЛОВ,
ЎзТАГ мухбири.

Республика шаҳар-қишлоқларида

ХАТТОТИ НОМАЪЛУМ ДЕВОН

ЯҚИНДА Қўшкўпир районидаги Киров номли жамоа хўжалиги аъзоси Шомурод Султонов, Ёзувчилар уюшмасининг вилоят бўлимига қўлёзма китоб олиб келди. Насталиқ хатида битилган бу асар XIX аср охири XX аср бошларида Хоразмда яшаб ижод этган 17 шоир асарларидан тузилган девон экан. Китобнинг маълум саҳифалари йўқолганлиги баъзи варақалари шикастланганлиги туфайли қачон, қаерда, қайси хаттот тартиб этганлиги ёки кўчирганлиги хусусида ҳозирча бирор аниқ маълумот келтиришнинг иложи бўлмади, Классик адабиёт заҳматкашлари, олимлар, асарни ўрганиб сўнгги сўзни айтсалар керак.

ЯНГИ МОСЛАМА

ФАРҒОНА политехника институти олимлари қатқалоқни юмшатадиган янги мослама яратишди. У Т-28 тракторига осилади. Эгатлар устига тўғрилаб қўйилган махсус қувурлардан чиққан иссиқ ҳаво ерга урилади. Натижада қатқалоқ юмшайди, тупроқ ҳарорати ошади, уруғ тез униб чиқади. Бу мослама ёрдамида кунига 20 гектар майдондаги экинларга ишлов бериш мумкин.

Тажриба майдонларида ўтказилган тадқиқотлар натижасида ҳосилдорлик гектарига 5-6 центнер ошганлигини кўрсатди.

И. ДИЛМУРОДОВ.

Обуначи арази

«МАРД БЎЛСАНГИЗ ЧОП ЭТИНГ...»

«...Газетангизга обуна бўлмайман, иложи бўлса ҳозирдан менинг уйимга газетангизни юбормасангиз... Қанча хат ёзган бўлсам бирор марта жавоб олган эмасман... Менга ўхшаганларнинг фикрини нега ёзмайсизлар! Мард бўлсангиз менинг шу хатимни кейинги сонларда чоп этишингизни кўрайин...

Усмон СУЛАЙМОНОВ.

Тошкент вилояти, Бўстонлиқ ноҳияси, Сойлиқ қишлоғи».

ТАҲРИРИЯТДАН Қадрли Усмон ака, биздан бекорга ранжигансиз, рўзномамизга обуна бўлиш-бўлмаслик бу — Сизнинг хоҳишингиз, албатта. Йил бошида рўзномамизга ўз ихтиёрингиз билан обуна бўлганлигингиз учун уни алоқа бўлимлари орқали мунтазам олиб турибсиз. Таҳририятимизга эса Сиздан биринчи марта хат келиши, лекин биз фикрингизни (агар Сиз мардликни шу деб тушунсангиз?) кўриб турибсиз, чоп этаяпмиз. Такрор айтамиз, биздан ўринсиз аразлапсиз, Сиз каби муштарийларимизга рўзномамиз саҳифаси ҳамиша очиқ.

Умид қиламизки, бизга бундан буён турли хил мавзуларда, рўзномамизбоп янгиликлар, мақолалар ёзиб турасиз.

Навоий мукофотига номзодлар

РАНГЛАР МУСИҚАСИ

1987 йил қўҳна Қўқондаги Ҳамза номли музикали-драма театрининг янги биноси ишга тушди. Ушбу гўзал кошонанинг лойиҳаси муаллифи меъмор С. Сутягин, театр фойесини безашга истеъдодли рассом Баҳодир Жалоловни таклиф қилди.

Баҳодир Жалолов театр биноси деворларига «ўзбек театрини ривожланиш тарихи» номли йирик асарни ишлашга киришди. Бунгача рассом «Чимён» дам олиш масканида, Қарши музикали-драма театрида, Тошкентдаги Кино уйида ва Кисловодск шаҳридаги «Ўзбекистон» санаториясида ана шундай йирик монументаль асарлар яратган эди. «Баҳор» концерт зали ва Толимаржон насос станцияси безаклари учун у СССР Давлат мукофотига сазовор бўлган.

Қўқон музикали-драма театрини безашда икки истеъдод соҳиби — Б. Жалолов ва С. Сутягин меъморчилик ва рассомлик санъатини юксак маҳорат билан бир-бирига омухта этиб, ажойиб асар яратишди. Б. Жалолов ҳажми 120 квадрат метр бўлган шунчаки картина эмас, муҳандислик талаб қиладиган аниқ ҳажмдаги деталь ва фигуралар асосида яхлит композицион қурилишга эга бўлган санъат дурдонасини тош деворларга муҳрлади. Безаклар ўзбек миллий меъморчилигининг асосий хом ашёси бўлган ганч ва ёғочдан классик услубда ишланди.

Театр фойесидан томоша залига элтувчи йўлакда ўрнатилган эшиклар асар композициясини уч бўлакка бўлишни тақозо қилди. Ўртада Шарқ ва Ғарб мамлакатлари халқ театрларининг персонажлари акс эттирилди.

Чап томонда ўрта асрлар Шарқ кийимларидаги одамларнинг сайли манзараси чизилган. Одамлар руҳан тетик, улар ўйинга тушиб, қўшиқ айтиб, шеърхонлик қилиб сайилга ўзгача бир шавқ бағишлашган.

Ўнг томон эса, замонавий ўзбек театрининг асосчиларидан бири — Ҳамзага бағишланган. Б. Жалолов Ҳамза образини яратишга киришар экан, аввало, уни яхши билган, таниган одамлар билан учрашиб суҳбатлашди. Рассом қаҳрамони ҳақида қанча кўп нарса билгани сайин, унинг шахсияти мураккаб таассурот уйғота бошлади. Бир томондан, Ҳамза — мусиқачи, драматург, шоир бўлса ва унинг хизматлари ўзбек маданияти тарихидан муносиб ўрин эгалласа, иккинчи томондан у ўз даврининг фарзанди эди.

Б. Жалолов Ҳамзани иккита образини яратди. Биринчиси — шоирона хаёллар оғушига ғарқ, зиёли ўспирин. Иккинчиси — қизил аскарлар ва паранжиларни ўтга ташлаётган аёллар даври, умуман инқилобий жараёнлар ичидаги Ҳамза образи. Ана шулар орасида дунёнинг боқий қадриятлари тимсоли сифатида тоғ чўққилари узра парвоз қилаётган оққушлар, халқ усталари томонидан яратилган буюмлар, сўзаналар акс этган.

«Ўзбек театрининг ривожланиш тарихи» ўзининг миллий бўёқларга бойлиги, тасвирнинг аниқ-тиниқлиги билан томошабинларда ҳаяжон уйғотади. Деворларга ишланган етмишта персонажларнинг ҳаммаси рассом томонидан натура ҳолда чизилган. Шундан бўлса керак ушбу асар яқин ўтмишимизнинг акс-садоси сифатида замондошларимизни бефарқ қолдирмайди.

Ўтган йили Б. Жалолов, Тошкент билан биродарлашган Бельгиянинг Кортрейка шаҳридаги Консерваториум Холлеси (шаҳар бошқаруви идораси) биносида ишлади. Ўшанда Брюсселдан чиқадиган «Стреек Ньюс» рўзномаси Қўқон театрида ишланган асар суратини босиб чиқарди.

Яқинда Қўқонда бўлган Оғаҳон фонди қўмитаси аъзоларида мазкур асар унутилмас таассурот қолдирди.

Бизнингча Баҳодир Жалоловнинг «Ўзбек театри ривожланиш тарихи» асарини Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон республикаси Давлат мукофотига қўйилиши рассом истеъдодига билдирилган чуқур эҳтиром ва эътирофдир.

Т. РОГОВА.

«Чаман» Артекка боради

В. И. Ленин номидаги Республика кашшофлар ва ўқувчилар саройининг «Чаман» ўзбек фольклор-этнографик дастаси бир неча йилдирки болалар бадиий ҳаваскорлик кўрик-конкурсларида муваффақиятли иштирок этиб келмоқда. Ёш санъаткорлар шу йил июнь ойида Тошкентда бўлиб ўтган Ўрта Осиё республикалари ва Қозоғистон ҳаваскорларининг «Болалар овози» дўстлик фестивалида биринчи ўринни эгаллаб, кашшофлар оромгоҳи — Артекка йўлланма билан тақдирланишган эди. Улар 7 сентябрдан 10 октябргача бу ерда ўтказиладиган бутуниттифоқ болалар маданият ва спорт фестивалида иштирок этишади.

Тошкентлик истеъдод эгалари бу масъулиятли синовга пухта ҳозирлик кўришди. Болалар жамоасининг бадиий раҳбари ва балетмейстери, бутуниттифоқ халқ дасталари конкурси совриндори Азим Азизов бошчилигида «Қўшиқлар ва рақслар гулдастаси» деб номланган махсус мусиқавий-хореографик дастур тайёрланди.

Ўзининг дилрабо қўшиқлари ва жозибали рақслари билан Москва, Ленинград ҳамда Киевда санъат мухлисларининг олқишига сазовор бўлиб келган «Чаман» жамоасига бу гал ҳам омад ёр бўлсин.

З. УСМОНОВА,
ЎзТАГ мухбири.

Ўринлар 500 тага кўпайди

ЧОРТОҚ минерал сувининг шифобахш довруғи аллақачонлар мамлакатимизнинг турли бурчакларига етиб борган. Шу боис ҳар йили қардош республикалардан 10 мингга яқин одам шифо истаб келаяпти. Бир литр сув таркибида 50-60 граммгача минерал сувлар, турли шифобахш зарралар мавжудлиги одамларни оёқ, бўғин, тери, ошқозон-ичак хасталикларидан халос бўлишларига ёрдам бераяпти.

Бу ердан йилига 17 мингдан зиёд меҳнаткашлар саломатликларини мустаҳкамлаб қайтишаяпти. Яқинда шифобахш маскандаги ўринлар сони яна 500 тага ошди.

Мутахассис бўлса, самарадорлик ошади

ЎШДАГИ Н. К. Крупская номли тикувчилик ишлаб чиқариш бирлашмаси цехларига эркаклар қўйлагига чўнтак қадаш, ёқа ўрнатиш каби бир неча мураккаб ишларни бажарадиган линиялар ўрнатилди. Муҳандисларнинг таъкидлашича, бу электрон «тикувчи»лар бир маромда ишлаб турса, меҳнат самарадорлиги 3-4 барвар ўсиши тайин экан. Бироқ айни пайтда бу замонавий ускуналар «тили»ни тушунадиган малакали мутахассисларнинг етишмаётганлиги ишнинг белига тепаяпти.

● ҚАНИ ЮЗ ЙИЛ ЯШАСАНГ-У ҚАРИМАСАНГ

УМР МАНЗИЛЛАРИ

Инсон ҳаёти, унинг кексайиши, узоқ ва боқий умр кўриши, ҳатто абадий ҳаётга эришиши муаммолари устида қадим замонлардан буён табиблару алломалар бош қотириб келадилар. Бу масалалар ҳақида Миср ва Хитой иероглифларию Ҳиндистон билан Юнонистоннинг кўҳна ёдгорликларида, Бобил билан Рим манбаъларида турли хотира ва эсдаликлар ёзиб қолдирилган, ҳар хил ривоят ва афсоналар бор.

Масалан, Нух пайғамбар минг йил яшаб, сўнг ёруғ дунёдан кўз юмганлиги ҳикоя қилинган. Юнонистонлик файласуф ва тарихчи Демосфеннинг ёзишича, юнон ҳукмдори Литориус 200 йил, Крит оролида яшаб ижод қилган шоир Эпименид 300 йил, хитойлик Ли Чункюн 252 йил, ҳиндистонлик бир донишманд эса 383 йил умр кўрганлар. Кишиларда узоқ ва боқий умр кўриш умиди кўп йиллар мобайнида сўнмаган. Аксинча, «оби ҳаёт малҳами», «абадий ҳаёт суви»нинг сирини билишга интилиш давом этаверган. Лекин бу соҳадаги узоқ изланишлар кутилган самарани бермагач, энди олимларнинг ўзлари ана шундай дори ясашга киришганлар. Биринчи бўлиб файласуф Чжон Дао Мин «оби ҳаёт» дорисини 60 ёшида истеъмол қилиб, 123 йил, венециялик зодагон Корнаро эса парҳезга риоя қилиб, 102 йил (1464—1566 й.) умр кўрдилар.

Инсон табиати мураккаб ва хилма-хил. У қанча узоқ умр кўрмасин, барибир ўлгиси келмайди, балки, аксинча, янада узоқ яшашни, ҳаёт ва меҳнат неъматларидан абадий баҳраманд бўлишни хоҳлайди, босиб ўтган умр манзиллари эса унга жуда қисқа — бир лаҳзадек туюлади. «Қисас-ут-Тайфур» деган китобда баён қилинишича, юқорида номи зикр этилган Нух алайҳиссаломдан ўлими олдидан: «Э, Нух шунча умр кўрдингиз, бу умрингизнинг латофатини қанча билдингиз!?» — деб сўрашибди. Шунда Нух: «Дунё дегани икки эшикли бир уй экан. Бу эшик бирла кириб, ул эшикдан чиққандек бўлдим», — деб жавоб қилибди.

Маълумки, Алишер Навоий «Хамса»нинг сўнгги китоби — «Садди Искандарий»да истеъдодли донишманд ва саркарда, етук давлат арбоби, юнон подшоси Искандар Зулқарнайн бутун дунёни мусаххар қилганини тавсифлайди. Асарда ёзилишича, шоҳ ўз ҳаётининг охирроғида онасига мактуб йўллаб, унда жаҳонгирлик мақсадлари хомхаёл ва беҳуда уриниш бўлганлигини афсусланиб таъкидлайди, умр боқий эмас, аксинча, ўлим муқаррар эканлигини эътироф этади. Ривоятларга кўра, бу фикр Хизир алайҳиссаломнинг Искандар билан бўлган мулоқотида ҳам ўз ифодасини топган: «Мен тириклик суви» излаб зулматга йўл олдим ва унга етишдим,— деб ҳикоя қилади Хизир, — Бироқ сеҳрли сувдан тотилган ва фоний дунёда боқий умр кўришни тилаган кишиларнинг даҳшатли ва оғир қийноққа дучор бўлганликларини кўриб бағоят ҳайратга тушдим. Бу шўрликларни ана шу бедаво дарддан фақат ўлимгина қутқазишига тўла ишонч ҳосил қилдим». Хизир ҳикоясини тинглаган Искандар «тириклик суви»ни ичишдан воз кечади.

Демак, инсон ҳаёти, унинг умри абадий, яъни боқий эмас. Бинобарин, инсоннинг дунёга келиши ва уни тарк этиши, эскининг, яъни умри тугаганнинг ҳалок бўлиши, янгининг эса туғилиши ва ривожланиши қонуниятли жараён. Лекин бу жараён навқирон ёшлик ва узоқ умр кўришни асло рад этмайди.

Узоқ умр кўришни ўрганиш тажрибаси ва бу соҳадаги олиб борилган тиббиёт илми тадқиқотлари инсон бемалол юз йил нормал яшаши мумкинлигини тасдиқлайди. Машҳур олим, академик Иван Павлов ёзганидек: «Инсон юз йил яшаши мумкин. Лекин биз ўзимизнинг тийиқсизлигимиз, пала-партишлигимиз, ўз организмимизга нисбатан шафқатсизлигимиз туфайли бу муддатни кўп йилларга қисқартириб борамиз».

Англашиладики, навқирон ёшликни узоқ сақлаш ва кексайишнинг олдини олиш учун кураш ҳаётий зарурат. Ҳамма гап ана шу заруратни воқеликка айлантиришдадир. Бу йўналишда тиббиёт илмининг кўпгина соҳаларида, хусусан геронтология илми (кексалик, қаришнинг сабаблари ва механизмини ўрганадиган фан) соҳасида муайян ишлар қилинмоқда, маълум силжишларга эришилмоқда. Бунинг учун сўнгги 70 йил мобайнида мамлакатимизда ўртача умр кўриш икки маротаба ошганлиги далилини айтиб ўтишнинг ўзи кифоя.

Профессор В. В. Фролькиснинг 1989 йилда нашр этилган (Москва) «Долголетие: действительное и возможное» («Узоқ умр: воқелик ва имконият) асарида мамлакатимиз аҳолисининг ўртача умри 1985—1986 йилларда 69 ёшга тенг эканлиги қайд қилинган.

Инсон ҳаёти ва саломатлигини чуқур илмий тадқиқ қилишдан маълум бўлишича (жумладан, буюк олим Гиппократнинг фикрига кўра), кексайиш 70 ёшдан бошланади. Таниқли файласуф аллома Пифагор эса қариш инсон ҳаётининг, сўнгги 60 дан 80 ёшигача бўлган даврни қамраб олади, деган эди.

Бот қаримаслик ва узоқ умр кўриш кўп жиҳатдан аввало моддий соҳага, сўнгра инсоннинг ижтимоий турмушига, яшаш тарзига, шуғулланадиган касб, одоб ва маданий-маънавий соҳасига ҳам тўла дахлдор. Сўнгги 73 йил давомида мамлакатимиз ижтимоий ҳаётида содир бўлган моддий ва маънавий инқироз, уруш, очарчилик, зилзила, экологик офат — атроф муҳитнинг булғаниши туфайли кишиларнинг маълум даражада эртароқ қариб қолаётганлиги сир эмас. 1986—1987 йилларда Ўзбекистонда ўртача умр кўриш эркакларда 65,6, аёлларда эса 71,2 ёшга тенг бўлди (Қаралсин: «Население мира, — Демографический справочник», стр. 211, Москва—1989 г.).

Хўш, кексаликнинг ўзи нима, у қандай мезон ва хусусиятлар билан изоҳланади? Аввало узоқ умр кўриш, яъни кексая олишнинг ўзи ноёб санъат. Унга сиҳат-саломатлик санъатини эгаллаш орқалигина эришилади. Зеро, буюк аллома Абу Али ибн Сино айтганидек: «Соғлиқни сақлаш санъати — узоқ, боқий умр кўриб бевақт ўлимнинг олдини олиш санъатидир, бу санъат ҳар бир кишининг ўз танаси учун зарур бўлган шароитни яратиб бера бориши билан ўлимга қадар яшаш воситасидир».

Кексалик ҳам ўзига хос физиологик ва психологик хусусиятларга эга: руҳий беқарорлик, асаб системасининг таранглашуви, ўйлаб-ўйламай хуш ёки нохуш сўзларни айта бериш, хотиранинг заифлашуви, оёқ, бел оғриғидан ёки қулоқнинг яхши эшитмаслигидан ва кўзнинг хиралашганидан, шунингдек, тиниқиб ухламаслик, дармонсизлик ва шу каби турли ҳасталиклардан шикоят қилиш кўпчилик кексаларга хос. Табиийки, бу хусусиятлар ҳамма кексаларда ҳам бир хил, баббаравар, ялпи намоён бўлавермайди. Чунки қариянинг умумий қиёфаси, унинг руҳий ҳолати, кайфияти ва ижтимоий фаолияти истисносиз тез-тез ўзгариб туради. Шунга кўра кишиларнинг ёши, саломатлиги, турмуш тарзи, илмий-маданий савияси ва хулқ-атворига қараб кексалик турли кайфият ва турли руҳий ҳолатларда, турли шаклларда намоён бўлади.

Кексаларнинг аксариятида одамийликнинг энг юксак фазилатлари — поклик, самимийлик, вазминлик, меҳнатсеварлик, халққа, жамиятга садоқат, айни вақтда кенг ҳаётий тажриба жамулжам бўлади. Улар ижтимоий ва шахсий ҳаётда учраб турадиган барча мураккаб, зиддиятли муаммоларнинг ҳаммасини ақл тарозисида обдан ўлчаб, тортиб, энг тўғри ва мақбул хулосалар чиқарадилар. «Қари билганини пари билмайди» деган мақол бежиз тўқилмаган.

Лекин, таассуфки, кексалар орасида ҳам ўз нафсини бошқара олмаган, ҳалол ва ҳаромни фарқ қилмайдиган айрим таъмагир, бахил, хасис, мунофиқ, ёлғончи кимсалар учраб туради. Улардан баъзилари руҳий жиҳатдан беқарор, кўпинча асабий, ғамгин, ношукур, қўпол муомалали, ҳатто майпараст, нодону жоҳил бўладилар. Ақлидроки чекланган ҳамда ўзи билмаган ва тушунмаган нарсани факт-далилларсиз ё муқаддас ёки куфир (ёлғон, гуноҳ) деб билиш, ҳақиқатни инкор қилиш жоҳиллик белгисидир. Бундайлар фақат ўз умрларигагина эмас, бошқаларнинг ҳам умрига зиён етказадилар.

Шундай ҳоллар ҳам бўладики, айрим кекса ота-оналар баъзан фарзандларини ўринсиз койийдилар ёки «номақбул» топшириқ, маслаҳатлар берадилар. Бироз фурсат ўтгач эса қария ўз сўзи ёки хатти-ҳаракати ноўрин эканлигини тушуниб қолади. Лекин фарзандига узр айтиш учун унинг ғурури йўл қўймайди. Бундай вазиятда қарияларнинг аҳволи-руҳиятини тўғри тушуниш керак. Гуруч курмаксиз бўлмаганидек, онда-сонда бўлса ҳам бу табиий ҳолатни тушунмайдиган ёки тушунишни истамайдиган, баъзи ўжар, жоҳил фарзандлар йўқ эмас. Бундайлар кекса ота-оналари билан «мунозара»га киришиб, иложи борича уларни мулзам қилишдан ҳам тоймайдилар. Табиийки, бундай калтабинларча ғайриинсоний муомала кексалар руҳиятига салбий таъсир этади: дилларини оғритади, изтиробга солади ва охир-оқибатда уларнинг умрлари қисқариши мумкин.

Шу боисдан кексалар билан муносабатда жуда эҳтиёткорлик, вазминлик ва мулойимлик даркор. Ширинсуханлик билан уларнинг кўнглини кўтариш ва иззат-ҳурматини жойига қўйиш мақсадга мувофиқдир. Зеро, тил борки, бол келтирар, тил борки, бало келтирар. Тиғ жароҳатидан тил жароҳати ёмон, деган ҳикматни ўгитларни ҳам доно кексаларимиз айтишган. Демак, парвариш, шу муомала ва ширин, мулойим тил умрга -умр қўшади. Шуни назарда тутиб бўлса керак, ажойиб сўз санъаткори Носир Хисрав:

«Кексалик айёми келса ногаҳон,
Бўйнингни ип билан боғлайди чунон.
Умрат кўзин очсанг кексалар томон,
Барчадан аълосан қаринган замон», —

деган эди.

Геронтологлар олиб бораётган тадқиқотлардан маълум бўлишича, узоқ яшашликнинг шарт-шароити ва сабабларини тахминан изоҳловчи бир неча гипотеза мавжуд. Ана шулардан бири — **генетик гипотеза**дир. У, узоқ умр кўриш наслдан наслга ўтади, деб ҳисоблайди. Бироқ генлар наслий имкониятларнинг фақат 40 фоизи рўёбга чиқишини таъминлайди, қолган 60 фоизи эса инсоннинг турмуш тарзи, умуман жисмоний тарбия ва машққа боғлиқ. Киев дорилфунунининг профессори, молекуляр генетика бўйича мутахассис Геннадий Бердишев айтганидек, чекиш, спиртли ичимлик истеъмол қилиш, кам ҳаракат, чиниқмаслик, нотўғри овқатланиш, меъёрида ташкил этилмаган меҳнат, ортиқча руҳий-психологик юк бақувват соғлиқни ҳам заифлаштириб қўйиши, ҳатто энг мақбул наслдорликни чиппакка чиқариши мумкин.

Табиий-экологик гипотезага келсак, у узоқ яшашни табиий-жуғрофий муҳитнинг қулайлиги билан изоҳлайди. Кавказ халқлари ҳаётини ва турмуш тарзини ўрганиш тажрибаси шуни кўрсатдики, кабарда-болқорлар ва доғистонликлар гўштни, бунинг устига ёғли овқатларни кўпроқ истеъмол қилишларига қарамай, уларда узоқ умр кўрсаткичи Иттифоқимизда энг юқори экан.

Хўжалик-меҳнатга оид гипотеза бўлса, узоқ умр кўришнинг асоси — меҳнат эканлигини уқтиради, меҳнатнинг тури, тартиби ва хусусияти муҳим роль ўйнашини таъкидлайди. Дарҳақиқат, меҳнат организмнинг такомиллашувига, онг ва тафаккурнинг ривожланишига самарали таъсир этувчи энг қудратли воситадир. Шу боисдан муайян меъёр ва маромдаги меҳнат, доимий ҳаракат саломатликни сақлаш ва кексайишнинг олдини олишда катта аҳамият касб этади.

Қадимги юнон файласуфи Арасту ҳаким: «Ҳаёт ҳаракат талаб этади, дунёда ҳеч нарса узоқ вақтгача мутлақо ҳаракат қилмаслик каби одамни ҳолдан кетказмайди ва барбод этмайди», — деб бежиз айтмаган. Буюк файласуф Жан-Жак Руссо эса: «Яёв юриш мени тирилтиради, илҳомлантиради, бардам қилади, кайфиятимни кўтаради. Ҳаракат қилмай туриб мен фикр юргизолмайман. Менинг баданим ҳаракатда бўлиши вожиб, шундагина ақлим ҳаракатга келади», — деган эди. Демак, ҳаракатсизлик ҳар қандай шароитда ҳам умрнинг заволидир.

СССР Фанлар академиясининг мухбир аъзоси, Ўзбекистонда ва Қорақалпоғистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, профессор, марҳум А. Зоҳидов қуйидагиларни ёзган эди: «Киевдаги геронтология институтида 50—60 ёшлардаги бир гуруҳ соғлом кишиларни уч ҳафта ётқизиб қўйишди. Тажриба охирида, яъни 21 кун ўтгандан сўнг уларнинг юраги электрокардиограф ёрдамида текшириб кўрилди. Электрокардиограмма уларнинг ҳаммасида миокард инфаркти пайдо бўлганлигини ёки бошланаётганлигини кўрсатди... Маълум бўлишича, миямиз ва мускулларимиз қанча фаол ишласа, шунча камроқ қартаяр эканмиз». Минутига 50 метр юриб уч километр масофани босган кишида модда алмашуви беш марта ошади. Демак, ҳаракатчан бўлиш узоқ умр кўришнинг гаровидир.

Қуйидаги мисоллар диққатга сазовор.

1989 йили ноябрь ойида журналистлар Саудия подшолигида Саад бин Ғозиб исмли шайх билан мулоқотда бўлганлар. Ҳали жуда тетик ва ақли тиниқ, 149 яшар шайх ҳар куни қарийб 10 километр пиёда юрар экан. У бир вақтда, ўз меъёрида фақат нон, асал ва сув истеъмол қиларкан. Маълум бўлишича, 1970 йилнинг июнида 150 ёшида вафот этган мисрлик профессор Шайх Муҳаммад Абдул Иброҳим ўз ватани — Ливанга (минг километрли масофага) пиёда бориб келар экан. Японлар кунига ўн минг қадам пиёда юрмасалар, ўринларига ётишмайди.

Бундайлар бизда ҳам оз эмас. Масалан, машҳур дорбоз Тошканбой Эгамбердиев билан Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, миришкор боғбон Ризамат ота Мусамуҳамедов 97 йил яшадилар. Биз истиқомат қилиб турган — пойтахтимизнинг Октябрь районидаги Янгиобод маҳалласида 90 яшар Абдужаббор ота ва у кишининг тенгқурлари — бир минг эллик ой юзини кўрган Сайфулла ота Тожимуҳамедов, Улуғ Ватан уруши фахрийлари Неъматжон ота Алимов ва Ҳаким ота Каримов, Султон ота Исамуҳамедов, Аъзам ота Акрамов шаҳримизнинг кўркам жойларини тез-тез пиёда сайр қилишга одатланишган. Улар транспорт кутмай узоқ-узоқларга илдам қадамлар билан бориб-келишади. Саксон ёшдан аллақачон сакраб ўтган Ўзбекистон халқ артисти Ориф Қосимов билан кекса муаллим, партия ва меҳнат фахрийси Карим ака Бердиев эса ҳамиша, мунтазам равишда пиёда юрадилар, кўриб ҳавасингиз келади.

Табиийки, шу ўринда бундан 2500 йил муқаддам, қадимги Элладада тош устига ўйиб ёзилган қуйидаги лавҳа кўз олдимга келади: «Кучли бўлишни истасанг — югур, чиройли бўлишни истасанг — югур, ақлли бўлишни истасанг — унда ҳам югур».

Инсон қариликка ўзини аста-секин тайёрлаб бориши шарт. Бунда энг муҳими — «Ҳа, энди олма, ўрик бўлармидим», деб руҳий беқарорликка, умидсизликка тушмасликдир. Аксинча, ҳамиша, ҳар қандай вазиятда ҳам киши ўзини руҳан тетик, бардам тутиши ва хулқ-атвори, турмуш тарзига қандай ўзгаришлар киритишни [illegible] мақсадга мувофиқдир.

Зайниддин ИСАМУҲАМЕДОВ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ўқитувчи, республика аҳамиятига молик пенсионер.

(Давоми бор).

НАМАНГАН ЕРИНИНГ САҲОВАТИ

Икки кун — 31 август ва 1 сентябрда вилоят марказида анъанавий ҳосил байрами бўлиб ўтди. Бу тадбир қишлоқ ва шаҳар аҳлининг ҳамкорлигини янада яхшилади. Байрамга таклиф этилганлар бозордаги нархлардан икки-уч баравар арзон баҳоларда қишлоқ хўжалик, халқ ҳунармандчилиги, деҳқон хўжалиги, чорвачилик маҳсулотларини қониқиш билан харид қилдилар. Айниқса, бу байрам меҳр-мурувват, саховат кўрсатиш намунасига айлангани қувончлидир.

Тўрақўрғон ноҳиясидаги «Ўзбекистон», Косонсой ноҳиясидаги «Бухоро», «Ленин йўли», Наманган ноҳиясидаги Свердлов номли, Учқўрғон ноҳиясидаги Охунбобоев номли жамоа хўжаликлари юзлаб ёлғиз ва муҳтож кишиларнинг кўнгилларини олишди. Чунончи Совет ноҳиясида яшовчи А. В. Андреева, Р. Бойбурина, Е. Еременко, Н. Қаҳҳорова, Т. Абдураҳмонова ана шундай саховатдан баҳраманд бўлишди.

Задарёлик машҳур полизчи Равиль Мустафин ҳосил байрамига 42 турдан зиёд қовун-тарвуз тортиқ этди. Шу куни америкалик ҳамюрларимиз Абдулҳамид Олғин ва Саудия Арабистонилик бир гуруҳ меҳмонлар Наманган районидаги Свердлов номли жамоа хўжалигида тайёрланган шифобахш сувдан истеъмол қилдилар. Мазкур хўжаликдан келтирилган кулолчилик, боғдорчилик, полизчилик маҳсулотлари бошқа меҳмонларга ҳам манзур бўлди. Чустдаги «Ғалаба», Попдаги «Чоркесар», Косонсойдаги «Тожикистон» давлат хўжаликларининг хизмати ҳам эътиборга лойиқ бўлди. Хўжаликлардан келтирилган гўшт, сут, сут маҳсулотлари, тухум, жундан тайёрланган кийим-кечаклар ўз сифати, арзонлиги билан харидорларни мамнун этди.

Байрамни кўнгилли ўтказишда қишлоқлардан келган ўнлаб бадиий ҳаваскорлик дасталари, савдо ходимлари ва Наманган шаҳри маданият, умумий овқатланиш ходимларининг ҳамкорлиги қўл келди.

Бобур номли маданият ва истироҳат боғи, Совет ноҳиясининг Яшил бозор атрофидаги кўнгилочар ўйингоҳлар одамлар билан лиқ тўлди. Шаҳарнинг бош майдонига қурилган шохсупада Навоий номли музика ва комедия театрининг етакчи санъат усталари хизматда бўлишди.

— Бу галги байрам жумҳурият мустақиллиги эълон қилинганда ўтаётганлиги айниқса файзлидир, — дейди Учқўрғон ноҳиясидаги «Андижон» жамоа хўжалиги бошқаруви раиси Олимжон Сотиволдиев. — Шунинг учун бу кунга тайёргарлик пухта бўлди. Бу дамлар узоқ вақт хотирамизда сақланади.

Ҳосил байрами якунида ҳакамлар ҳайъати қарорига мувофиқ Янгиқўрғон, Тўрақўрғон ва Косонсой ноҳиялари фахрли ўринларни бўлиб олишди. Уларга енгил автомашина ва бошқа қимматбаҳо буюмлар ажратилди. Байрамга энг катта тайёргарлик билан чиққан Наманган районидаги Тельман номли жамоа хўжалигига телевизор совға қилинди. Умуман шу кунлар ичида шаҳарликлар ва вилоят меҳмонларига 4.682 тонна қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари сотилди. Наманган ерининг саховати ўзининг амалий синовидан ўтди.

Р. ИРИСОВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

СУРАТЛАРДА: байрам лавҳалари.

КУЛОЛЧИЛИК ЦЕХИ МАҲСУЛОТ БЕРАЯПТИ

ОЛТИНКЎЛ районидаги «Ленин йўли» жамоа хўжалиги ҳудудида кулолчилик цехи ишга туширилди. Корхона меҳнатчилари коса, пиёла, товоқлар тайёрлашаётир. 15 нафар кулол ойига 5 минг сўмлик маҳсулотни савдога жўнатишаяпти.

Ш. КЕЛДИЕВ.

ҚАБРИСТОН МУЗЕЙ ЭМАС

Хотира куни эрталаб Шоҳи Зинда бобо қабристонига зиёратга бордим. Сон-саноқсиз қабрлар бир-бирига мингашиб кетган... Оғир сукунат чўккан...

Қадимда одамлар йўқлашда адашиб кетмаслик учун ўз яқинларининг қабри устига тош қўйиб, ёзувлар битишган. Ҳозир-чи? Қабристонларга киргудек бўлсангиз баъзан баҳайбат тошлар, ҳар хил суратлару ҳайкалларга қараб ўзингиз ҳам тош қотасиз. Бу нарсалар марҳумларга оғирлик қилмасмикан?

Қабристонлар — ҳар бир банданинг сўнгги манзили. Бу ерда не-не улуғ зотлар абадий узлатда...

Онам, тоғаларим қабрига келиб, ўз билганимча тиловат қилдим. Қабр атрофларини тозаладим.

Одамлар тўп-тўп бўлиб қўлида гулдасталар билан зиёратга келишмоқда. Қиз-жувонларнинг чиройли, бежирим кийимлари хаёлимни тортди. Ўзимни шаҳардаги катта бир сайилгоҳда ўтиргандай ҳис қилдим. Ҳатто сочларига оқ оралаган кампирлар ҳам тўйга келган раққосадай кийинишган. Ахир, қабристон музей ёки сайлгоҳ эмас-ку, ҳеч бўлмаса марҳумлар ҳаққи ҳурмати зиёратга ярим яланғоч бўлиб эмас, одми, ўзбекона кийиниб келиш лозим эмасмиди?

Қайта қуриш сабаб миллий қадриятларимиз ривож топаяпти. Урф-одатларимиз тикланаяпти. Шундай экан, марҳумлар ҳурматини ҳам ўз жойига қўяйлик. Чунки ҳаётнинг ёзилмаган қонунлари бор: эъзозласанг, сени ҳам эъзозлашади...

Темир Малик Ҳамро ўғли ҚОДИРОВ,
Булунғур райони.

УЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ АВТОМОБИЛЬ НАЗОРАТИ БОШ БОШҚАРМАСИ ДИҚҚАТИГА!

МАСТМАСМАН, БАРАКА ТОПГУРЛАР!

Машинамда шошиб ишга кетаётгандим. Метронинг Комсомол — Ҳамза бекатлари оралиғидаги кўприк муюлишида йўл назоратчилари важоҳат билан тўхтатишди.

— Тинчликми, йўл қоидасини бузмадим, шекилли?

— Ким қоида буздинг, деяпти?

— Бўлмаса?..

— Маст ҳайдовчиларни тутяпмиз!

— Мен мастмасман-ку?!

— Пешонангизга «мастмас» деб ёзиб қўйилмаган-ку!

— «Маст» деб ҳам ёзилмаган, шекилли?

— Майнавозчилик қилмай анави автобусга чиқинг, ҳужжатларингиз бизда туради!

Автобусга яқинлашдим... Не кўз билан кўрайки, бу ерда ўнга яқин ҳайдовчи навбат кутиб турарди. Ичкарида бир киши махсус дафтарга текширилувчининг исми-шарифи, машинанинг номерини ёзяпти. Ундан ўтиб оқ халатли дўхтирга рўбарў келдим. У оғзимга стакан тутди:

— Пуф денг. Қаттиқроқ, нима бало, кеча роса отганмисиз деймани!

Ниҳоят, «чиғириқ»дан эсон-омон ўтдим. Лекин бунинг эвазига ишхонага ярим соат кечикиб келиб, бошлиқдан дакки эшитдим...

Эртаси бу даҳмазага яна дуч келмаслик ниятида бошқа йўлдан юришга аҳд қилдим. Бироқ яна тўхтатишди.

— барака топгурлар, мен мастмасман, умуман ичмайдиган одамман...

— Анави автобусда ўтирган нусха ҳам худди шунақа деган эди. Текширсак, маст экан. Гапни кўпайтирмай автобусга чиқинг!..

— Дуч келган ҳайдовчини маст гумон қилиб текшираверишга ким ҳуқуқ берган ўзи? Билсак бўладими?

— Сиз билан биз чиқолмайдиган жуда юқори идора! Нима, бизни бу ишни эрмакка қиляпти, деб ўйлайсизми? Эрталабданоқ қармоғимизга бир маст илинди. Яна 2—3 тасини тутсак, бугунги режа бажарилади, «ов»ни тўхтатамиз.

Ёпирай! Турғунлик йилларида туғруқхона, жиннихона ва қабристон хизматчиларига ҳам режа белгиланганини эшитганман, лекин [illegible] га режа берилаётганига (агар рост бўлса) ёқа ушлайсан, одам. Қизиқ...

Хуллас, омадим йўқлигиданми, ишқилиб кунда бўлмаса ҳам кунора бир бор «маст овловчилар» автобусининг рўпарасидан чиқяпман. Агар ҳаммасини қўшиб ҳисобласа борми... Боз устига эрталабдан беҳудага асабим бузилгани-чи? Кошки, бу кўйга тушган битта мен бўлсам. Ҳар куни юзлаб, эҳтимол, минглаб ҳайдовчиларнинг таъби тирриқ бўляпти

— Сиз нима десангиз деяверинг-у. аммо бизнинг кунига уч-тўрттадан у ёки бу даражада маст ҳайдовчини тутаётганимиз ҳақиқат, — дейди бир инспектор. — Агар уларни вақтида рулдан тушириб олмаганимизда, эҳтимол турли ҳалокатларга сабаб бўлишармиди...

Бу фикрга қўшилмай иложим йўқ. Аммо соппа-соғ ҳайдовчини «сен мастга ўхшайсан» деб, дуч келган жойда зўрлаб текширишдан ўтказавериш инсофданми? Бу ҳайдовчиларни ҳақорат қилиш эмасми?! Мен мастмасман, ахир, барака топгурлар!

Мурод КАЛОНХОНОВ.
Тошкент шаҳри.

Бош муҳаррир вазифасини бажарувчи: Н. С. САЪДУЛЛАЕВ.
Таҳрир ҳайъати: А. А. АБДУЛЛАЕВ, Ф. Й. АБДУРАХИМОВА, И. Г. ВОЛКОВ, Д. М. ҒУЛОМОВА, С. С. ҒУЛОМОВ, Ш. Э. ЕСЕНБОЕВ, А. И. КОВАЛЕВ (масъул котиб), Л. П. ҚАЮМОВ, Тоҳир МАЛИК, М. МУҲАММАДҚУЛОВА, С. Ф. МУҲИДДИНОВ (масъул котиб), Т. Э. НАЗАРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), З. Қ. НОРМУҲАМЕДОВ, Л. Н. ПАК (бош муҳаррир ўринбосари), Т. Р. ПИДАЕВ, М. РУЗИМАТОВ, О. Р. САИДОВ (бош муҳаррирнинг биринчи ўринбосари), В. Н. СИГЕДИН, Ш. ТЕМУРОВ.
МУАССИС: Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши
МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700000, ГСП
Тошкент шаҳри, Ленинград кўчаси, 19-уй
Телефонлар: 32-09-67, 33-07-48. Индекс: 64668. Буюртма № 5837.
118800 нусхада чоп этилади.
Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри, 700083, Ленинград кўчаси, 32-уй. Босишга топшириш вақти 21.00. Босишга топширилди: 1.00. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12